

REVISTA IDEEI

1909. No. LXXXVII. 8.

București, Strada Turturelelor, 35.

IN MEMORIA LUI FERRER

CAPUL HIDREI...

Ferrer a fost împușcat. Conform sau neconform legilor spaniole, destul că faptul a provocat o atât de mare surescitare și depresiune morală, încât chiar cei mai netulburați oameni și mai deprinși cu calamitățile omenesti nu au putut să-și stăpânească înfiorarea ce i-a cuprins. Acest fapt monstruos a provocat o reacție până și în mentalitatea celor ce nu și-au pus toată stăruința, potrivit autorității lor precumpănitore, a-l ocoli. Papa se zice că și-a îndepărtat sau și-a admonestat reprezentantul, care n-a ținut seama să intervină la Curtea Spaniolă, destul de prompt. Regele Spaniei deplânge că guvernul țării sale n-a ținut seama de mijlocirea cruțătoare ce i-a făcut. Însuși acest guvern pare să-și reprobe cruzimea fiindcă, cu un moment mai târziu, a găsit cu cale să părăsească puterea, indiferent dacă a fost sau nu silit la aceasta și de oprobiul obșteșc.

Să nu vorbim de ipocrizie, de diplomație sau de șarlatanie, cum s-ar chema, care negreșit pot să și aibă loc. Știm cu toții remușcarea care cuprinde pe cel ce a săvârșit, direct sau indirect, un fapt odios, pe care un moment de uitare nu-l îndreptățește, iar reculegerea nici într-un chip nu-l iartă, oricare ar fi fost mobilele lui. Simțul adânc omenesc, de altminteri, în fața jertfei, nu vrea să știe de niciun soi de mobil, în fața jertfei pe care nu o poate decât deplânge. Rar de tot, și numai când molima nebuniei persistă, putem vedea pe un sacrificator înversunându-se și dansând pe cadavrul sacrificat. Cazul este individual și colectiv totodată. Acest simț adânc omenesc poruncește îngrijirea prizonierilor răniți în lupte, poruncește schinguitorilor să toarne balsam pe rănilile ce le-au făcut chiar ei, să lecuiască rănilile astea, ca un fel de despo-vărare, ca un fel de pardon. Se înțelege, în fața unui lucru ireparabil, rămâne numai nemângâiere.

Dacă este așa, cum se face că fapte ce răspândesc durerea, ce atrag compătimirea obștească, se petrec necurmat? Cum se face că oameni nelipsiți de însușiri omenesti, cu deosebire când sunt la putere, săvârșesc atâtea cruzimi, pe care le și premeditează și le săvârșesc cu sistem? Faptul nu poate avea altă lămurire mai bună decât că puterea presupune în sine un privilegiu, un antagonism, susceptibil până și la umbra unei atingeri și care nu știe de nicio cruțare. Puterea,

într-adevăr, determină la cei chemați s-o reprezinte o mentalitate aparte, o mentalitate care se înstrăinează de logica îndeobște admisă. Un om investit cu putere comandă, dintr-o rațiune „superioară” poate, rațiune care însă nu ține nicio seamă de relațiile, de necesitățile noastre imperioase, care nu ține nicio seamă de reciprocitate. Când rațiunea „superioară” lipsește, faptele jignitoare nu pot fi puse decât pe seama unei atmosfere influențatoare nesănătoase, care e tot un atribut al puterii.

Ca dovadă că mentalitatea puterii este o mentalitate aparte, avem faptul că aceiași oameni care aveau un criteriu statornic asupra vieții și evenimentelor sociale, acest criteriu și-l schimbă în timpul dăinuirii lor la putere, pentru a-l adopta iarăși, după cădere. Să lăsăm pe nenorocitul de subaltern, pe nenorocita de brută care protestează, se tânguiește pe toate cărările de nedreptățile ce îndură, cât timp nu a ajuns o unealtă a stăpânirii, nedreptăți la care contribuie apoi cu prisos și de care iarăși e adus a se plânge. Omul superior, cultivat, ajuns la putere, se poartă ca și subalternul, de altfel. Mulți își aduc aminte de acele celebre schimbări la față care, din punctul de vedere al consecvenței, sunt o pată neștearsă, sunt cea mai mare rușine pentru cei ce le-au săvârșit. În ce fel se poartă Clemenceau, acest titan veștejitoral nedreptății, odată ajuns la putere? În ce fel se poartă acei integri bărbați de la noi, ajunși „bărbați de stat”, ajunși miniștri? Care e judecata unor cugetători, nu de rând, chiar asupra acelorași împrejurări, din moment ce plutesc în atmosfera puterii?

Ceea ce are în sine și mai nesăbuit instituirea puterii, în afară de pervertirea mentalității celor ce o reprezintă, e că pulverizează răspunderea, cu deosebire pentru faptele grave; răspundere care ar deștepta prevederea și ar face ca asemenea fapte să nu se mai repete. Ferrer a fost împușcat: fapta are o răspundere mare. Cei ce l-au denunțat și l-au prins n-au nicio vină: ei erau puși și „nevoiți” s-o facă. Cei ce l-au destinat judecății, de asemenea, n-au nicio vină, pentru că doar l-au destinat „judecății”. Cei ce l-au judecat, la rândul lor, ce vină să aibă? Erau investiți cu

REVISTA IDEEI

UN AN, 10 NUMERE, 5 LEI

Abonamentele se trimit prin mandat:

D-lui P. Mușoiu, 35, Strada Turturelelor, București.

De notat noua noastră adresă: 35, Strada Turturelelor, București

asemenea rol și s-au condus după certe texte de legi. Cei ce puteau face ca cruzimea să nu se petreacă s-au gândit, au mijlocit chiar pentru asemenea lucru, însă mijlocitorii lor, crezând poate că nu-l aveau tocmai la inimă, au lăsat ca faptul să se petreacă. Vom caracteriza lucrurile mai bine: vina celor de jos se topește în „răspunderea” ce-ar fi avut către mai marii lor, dacă nu s-ar fi conformat unei filieri date, iar a celor de sus, chiar nefăcând nicio intervenire pentru cruțare, vina lor se topește în „răspunderea” față de cei ce țin la respectarea acestei filieri date și care sunt presupuși a fi poporul întreg. Sesizați acum capul acestei hidre și poftim de-l zdrobiți.

Hidra puterii poate să fie zdrobită însă și fără cap, cu toate că mulți iau drept capete ale ei orice proeminență, orice bulbucătură, cu care însă numai se joacă, iar când le stă la îndemână s-o radă, numai o zgândăresc. Hidra puterii poate să fie zdrobită, cum spunem, și fără cap, și anume fiind lovită chiar în substratul ei. Inșii cei luminați, înainte de toate, ar trebui să se ferească, să se lepede de orice investitură care le-ar da un privilegiu aparte, orice privilegiu să-l veștejească, să-l respingă din toate puterile lor și să propage, în relațiile dintre oameni, cea mai strictă reciprocitate. Pentru această reciprocitate, firește, trebuie o bază materială, pentru că reciprocitatea nu poate să plutească în aer. Dar această bază materială se poate întemeia pe comunitatea de interese care, la rândul ei se anunță a izvorî din proprietatea devălmășească. Inșii cei luminați dacă se leapădă, în sfârșit, de orice solidaritate cu puterea constrângătoare, dacă se leapădă de nemernicul rol de unelte ale acestei puteri, au o menire cu desăvârșire mântuitoare.

Inerția puterii fără îndoială e mare. Dar, în fața acestei inerții se ridică o alta, mai mare, inerția vieții în revărsare. Inerția puterii încătușează, dar inerția vieții în revărsare zdrobește orice încătușare. Și nicio stavilă nu e atât de tare să poată rămânea, în fața acesteia din urmă inerții, în picioare. Colea puzând din asocierea cea mai diversă, dincoace întrupându-se în activitatea a mii și milioane de unități, în aparență disociate, dar legate-ntre ele prin cea mai strânsă afinitate, inerția vieții este menită, în cele din urmă, să devină copleșitoare. Inșii cei luminați, dacă se leapădă de orice solidaritate cu puterea constrângătoare, firește că-și păstrează și-și sporesc încă puterea de conservare, cu ajutorul căreia vor putea face să se dezvolte cât mai nestingherită viața universală. Iată ce ne sugerează atât împușcarea lui Ferrer, cât și celelalte isprăvi mișești ale stăpânirii de aiurea. Aceste isprăvi trebuiesc nu numai înfierate, să ia aminte stăpânitorii noștrii, care au la activul lor isprăvi la fel, ci trebuiesc stârpite, stârpind chiar organele prin care de obicei se revarsă, ceea ce în cele din urmă-i fatal, dacă nu se poate altfel.

P. Mușoiu

EXECUTAREA LUI FERRER

Vrea să zică suntem aproape în plin veac al XX-lea și șiragul martirilor printr-o moarte barbară, crudă și brutală, încă nu s-a isprăvit: Francisc Ferrer, vestit cugețator și vrednic om de acțiune spaniol, a fost osândit la moarte și împușcat. Un fior de amară indignare a cuprins majoritatea opiniei publice europene, nemaiașteptându-se la astfel de sfârșituri crude și nedrepte, mai ales pentru niște fapte care pun în evidență cel mult o cugețare prea idealistă, chiar când efectele ei cad sub prevederile penalității și-s socotite, după o logică oficială, ca ținând de domeniul criminalității.

La început se părea să fie o curată jucărie și cei care urmăreau evenimentele sociale din Spania au considerat până în cele mai din urmă clipe numai ca o *sperietoare* osândirea la moarte a lui Ferrer: dovadă cât de greu este a se pătrunde în inima unei stări de lucruri și câtă înșelare a te lăsa iluzionat cum că dușmanii seculari ai adevăratei civilizații, ignoranța și bigotismul, s-ar mistui ori cel puțin slăbi așa de ușor. Executarea lui Ferrer ilustrează neagra realitate a Spaniei: ea-i țara din concertul lumii latine care a rămas mai înapoiată, intelectualmente vorbind. Tristul episod o așează, cel puțin pentru moment, la coada țărilor latine, de unde până acum rușinea sau, mai blând zis, jena acestei situații o avea țara noastră, nu atât din considerații de ordin sufletesc, cât mai cu seamă sub raportul tinereții și micimii.

Sufletește vorbind, poporul român înfățișează în general o delicatete și o subtilitate de simț ce-l pune aproape în rangul întâi printre nații. Poporul român foarte de mult nu mai îngăduie osânda cu moartea și de mult a și înlăturat-o legal. Apoi, răzbind cu veacuri în urmă în trecutul său, nu găsim privesți publice crude și sălbatic. În afară de execuțiile operate mai mult în grămadă – și acestea în timpuri cu totul întunecoase și critice, cum erau timpurile de pe vremea lui Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare ori Mihai Viteazul –, poporul român n-a cunoscut nici luptele de gladiatori, nici luptele cu tauri, așa cum acestea din urmă se practică încă pe o scară largă în nenorocita Spanie. Apoi, poporul român n-a cunoscut, cel puțin oficial, răul enorm ce a sleit viața atâtor țări și popoare, Inchiziția, care, înfrântă peste tot, formal, de Napoleon I, continuă totuși nefasta-i operă și astăzi în Spania. Ferrer poate fi socotit ca o jertfă a Inchiziției. Fi-va oare cea de pe urmă?

Spania este încă sub stăpânirea clericalismului negru. Redus pretutindeni, trăind o viață cu totul formală, mai ales în urma desăvârșitei înfrângerii suferită în Franța, clericalismul s-a concentrat în Spania, leagănul concepțiilor inchiziționale ce-au zguduit veacuri întregi Europa medievală. Acolo își are încă cuiarul aceluși spirit de indolență și de bigotism, care de altfel nu cunoaște marginea mâniei și furiei sale, de îndată ce simte primejdia unui cât de neînsemnat deranj. De decenii întregi se duce acolo o luptă surdă, dar nu mai puțin violentă și dârză, între clericalism și democratismul liber-cugețator. Executarea lui Ferrer este un jalon sângeros al directivei fatale după care este ținut să se îndrepte poporul spaniol. Negreșit că această însângerare pecetluiește un pact, a cărui traducere în faptă nu poate să ducă decât la îngenuncherea definitivă a bigotismului și definitivă întronare a liberei cugețări.

Executarea lui Ferrer este într-adevăr un fapt fulgător, care te face să simți fiorii recrudescenței neașteptate a unei politici bigote și absolutiste. Oricum, acest fapt vădește că dușmanul neobosit al toleranței și al cugețării neîngenunchiate dă să-și recucerească terenul: cu cunoscuta-i nesimțire și brutalitate el înfățișează Europei un nou gen de autodafe, împlântarea glonțului în inima care n-a putut să-l simpatizeze și să i se plece. Complexității și varietății vieții intelectuale, de unde derivă frumusețea și sublimul concepțiilor științifice și filosofice, care se răsfrâng în viața socială prin prefaceri și așezări noi, arbitrarul împotrivesc un *sic volo* categoric de încremînire a vieții sociale, iar pe cine i se împotrivesc îl anihilează, omorându-l.

E într-adevăr o îndrăzneală fără de seamă aceea a executării lui Ferrer, manifestându-se, cu acest chip în fața lumii hotărârea fermă ce ar avea-o absolutismul clerical de a proceda cât de sumar, fără să se gândească, pe cât se vede, că *măsurile sumare ridică împotriva-le măsuri sumare*. E în această execuție o însumare de apucături disperate și de înclinări organice barbare: țara în care se asistă cu plăcere, poate chiar cu deliciu, la înjunghierea oamenilor, trebuia să ofere în mod logic și spectacolul executării unui cugețator supărător.

Lupta între bigotism și democratismul liber-cugețator nu-i încă terminată: un fel de execuții au loc peste tot globul și au loc și în țara noastră, de care nu ne putem fâli că-i mai presus de Spania, prin aceea că aceasta s-a dat singură mai jos. Dar ne acomodasem cu acele soiuri de execuții, pe care le-am numi lente, în opunere cu cele grabnice, cum a fost cea a lui Ferrer, pe care le socotim pentru veșnicie stinse.

E vorba de acele prigoniri sistematice, de acele șicane, de acele lucrături pe sub mână, cum se zice, ale căror victime încă sunt cetățenii democrați și liber-cugețatori de pe toată suprafața globului. Asemenea *mici* mizerii care însumate sunt o *mare* mizerie, ce de multe ori întrece o execuție sumară, sunt sistemul cunoscut și prin aceasta nu atât de lovit. Bigotismul și reacționarismul știu, cu un tact neîntrecut, să facă uz de astfel de execuții lente în tot cuprinsul Europei: am putea spune că România excelează câteodată în mânuirea acestui sistem.

În Spania se vede că frământările sociale se apropie de o dezlegare, de au luat forma aceasta acută: acolo clericalismul, stăpân pe dinastie și pe politică, încearcă lovituri de noroc, cu tot tristul risc ce acestea le comportă. Până astăzi a făcut desigur numeroase lovituri care i-au izbutit, fără însă a-și fi asigurat cu totul preponderența. A încercat și lovitura cu Ferrer: ce înseamnă viața unui om, fie cât de genial, față de menținerea unui privilegiu secular? Dar doborârea distinsului bărbat a răsunat în întreaga lume.

Criminalul glonte – căci și societatea când se hotărăște să ia pușca poate greși, ba mai abitur ca individul – a străpuns odată cu inima lui Ferrer și inimile tuturor oamenilor care văd armonia socială numai și numai în varietatea manifestărilor omenesti, numai și numai în diversitatea acțiunilor și gândurilor inspirate în deplină curăție de idealul binelui obștesc.

Se vorbește că guvernul spaniol, pentru edificarea opiniei publice europene despre dreptatea executării lui Ferrer, va publica întreg dosarul afacerii. Negreșit se va vedea negru pe alb cum Ferrer stânjenea dezvoltarea

Spaniei, a acelei Spanii care de vreo trei veacuri nu-i decât o mare de lăncezeală în care zace în adâncă mizerie și părăsire sufletească un popor ce ar merita altă soartă. Negreșit, Ferrer se ridică împotriva acelei dinastii, unealtă în mâna papistășimii spaniole, care suge vlaga țării și norodului întreg. Negreșit, Ferrer era un criminal politic: coincidența manifestărilor sale cu revoluția recentă, îndreptată împotriva oficialității pentru nenorocitul război cu Maroc, făcea dintr-însul un instigator care, în pură logică absolutisto-clericală, trebuia suprimat.

Dar când cugețăm că fără oameni ca Ferrer n-am fi acolo unde ne găsim astăzi, de bine de rău, că fără oameni ca el viața cugețătoare aproape n-ar avea ființă, că cea mai amară monotonie ar stăpâni pământul, că în preajma cădelnițarilor pompoase ce ar împânzi lumea toată s-ar prosterna fără sfârșit gloata netoată, ni se strânge inima de durere la stingerea silnică a acestor luceferi ai cugețării și stăruinței omenesti. Când destul caută firea însăși să readucă în neantul său, pe atâtea și atâtea căi, aceste sclipiri de înaltă conștiință ale omenirii, e absolut abject din partea oamenilor s-o facă ei înșiși. Nu ne putem acomoda și nicio clipă împăca cu această abjecție.

De aceea, exprimându-mi marea durere de care am fost siderat când am văzut scris despre executarea lui Ferrer, căci, naiv, trăiam cu gândul că vremurile lui Giordano Bruno au asfințit de mult, simțesc, reculegându-mă, că mă fac ușurătorul durerii neexprimate a multor conaționali, ridicând un viu protest împotriva osândirii și executării lui Ferrer, care, în bogata lui activitate pentru țara și poporul lui avea destule fapte, prea destule, care să prevaleze asupra problematicului rău ce poate, neintenționat desigur, îl adusesse țării și poporului lui. În orice caz, osânditorii lui au ajuns la un rezultat cu totul opus așteptărilor lor: intenționând să distrugă încă un criminal, au izbutit pe deplin să creeze încă un martir al ideilor de renovare socială și morală.

*Iași, 2 octombrie 1909
Din „Opinia”*

Dr. P. Zosîn

CRIMA REGALĂ

Sub titlul de mai sus, **Federația studenților republicani, Grupul studenților colectivști și Secția școlilor din comitetul de apărare socială**, cu prilejul executării lui Ferrer, au făcut să se placardeze pe zidurile Parisului următorul manifest:

„Ieri dimineață Ferrer a fost împușcat.

Sentița consiliului de război, care a judecat fără ascultare de martori, a fost îndeplinită după porunca formală a guvernului Maura și a regelui Alfons al XIII-lea.

Pe de altă parte, apărătorul lui Ferrer a fost arestat, ca și doi judecători care s-au abținut.

Ferrer a fost osândit din poruncă pentru că a organizat în Catalonia învățământul laic, sub învinierea, fără nicio umbră de dovadă, că ar fi organizat răscoala din Barcelona.

Din momentul de față, noi afirmăm întreaga noastră solidaritate cu camaradul a cărui stare de de sensibilitate îi va îngădui să îndeplinească opera necesară cu siguranță:

Alfons al XIII-lea trebuie să fie executat.

Federația, Grupul și Secția de mai sus.

RAȚIONALISM UMANITAR

Când, acum șase ani, am avut marea bucurie de a deschide *Școala Modernă* din Barcelona, am făcut să se înțeleagă bine cum că acest sistem de învățământ va fi rațional și științific. Întâia noastră grijă, înainte de toate, a fost să prevenim publicul că, socotind rațiunea și știința ca antidotul tuturor dogmelor, în școala noastră nu se va preda niciun soi de religie.

Știam că declarația aceasta va provoca ura castei popești și că vom fi combătuți cu toate armele de care se slujesc de obicei cei ce trăiesc numai din minciună și din ipocrizie și se pricep atât de bine să abuzeze de înrăurirea pe care le-o dă ignoranța credincioșilor lor, cum și puterea ocârmuirii. Însă, cu cât ni se arăta mai mult că era o îndrăzneală nemai-pomenit de mare de a ne pune în vrajbă cu biserica domnitoare, cu atât prindeam mai mare curaj de a stăruî în întreprinderea noastră, cu încredințarea că, cu cât un rău e mai mare, cu cât e mai puternică o tiranie, cu atât trebuie mai multă vigoare ca s-o combați, cu atât trebuie să cheltuiești mai multă energie ca s-o distrugi.

Protestarea generală, ațâțată de presa clericală împotriva *Școlii Moderne*, căreia voi putea să-i datorez un an de temniță, ne dovedi că, încredințându-se superioritatea acestei metode de învățământ, eram datori să dăm tuturor raționaliștilor noi imbolduri, ca să continue opera cu mai multă hotărâre decât oricând, ca s-o mărească, ca s-o răspândească din toate puterile lor.

Trebuie să se țină seama, cu toate astea, cum că menirea *Școlii Moderne* nu se mărginește la dorința de-a face să dispară din capete prejudecata religioasă. Dacă-i adevărat că această prejudecată e una dintre cele ce se împotrivesc mai mult la dezrobirea intelectuală a inșilor, numai nimicirea ei nu poate să ne asigure pregătirea unei omeniri libere, fericite, căci se poate concepe un popor să fie fără religie, dar și fără libertate.

Dacă clasa muncitorilor se emancipează de prejudecata religioasă și păstrează prejudecata proprietății, așa cum ființează în timpul de față, dacă muncitorii primesc parabola care susține că pururea au să fie săraci și bogați, dacă învățământul raționalist trebuie să se mulțumească a răspândi noțiuni de igienă, de științe naturale, și a pregăti numai buni ucenici, buni băieți de prăvălie, buni funcționari, buni muncitori de soi, vom putea foarte bine între atei să ducem o viață mai mult sau mai puțin sănătoasă, robustă, potrivit sărăcăcioasei hrane pe care niște ticăloase salarii ne-ar putea îngădui s-o dobândim, însă vom rămâne veșnic, vom rămâne robii capitalului.

Școala Modernă, înțelege să combată toate prejudecățile care împiedică emanciparea totală a insului. Pentru aceasta, ea adoptă raționalismul umanitar, care stă în a băga în mintea copiilor dorința de a cunoaște obârșia tuturor nedreptăților sociale pentru ca, cunoscându-le, să le poată combate și să li se împotrivescă. Raționalismul nostru

umanitar combate războaiele fratricide, interne sau externe, combate exploatarea omului de către om, robia femeii, el combate pe toți dușmanii armoniei omenesci, ignoranța, răutatea, trufia și alte vicii și rele care-i țin pe oameni împărțiți în împilatori și împilați.

Învățământul raționalist și științific al *Școlii Moderne* cuprinde, precum vedem, studiul a tot ce-i priincios libertății insului și armoniei obștești, spre a ne îndruma spre un regim de pace, de dragoste și de bunăstare pentru toți, fără deosebire de clase și sex.

F. Ferrer y Guardia

Carcel Modelo de Madrid, 1 iunie 1907

CĂTRE DIRECȚIA

ZIARULUI „EVENIMENTUL”

Domnule Director,

Subscriu fără rezervă la cuvintele prin care ziarul „Evenimentul” reprobă apelurile ce din diferite părți s-au făcut pentru a se organiza întrunirile de protestare contra actului din Madrid. Socot că, dacă asemenea manifestări colective pot fi folositoare și legitime în alte țări, care au și dreptul și puterea de a vorbi în numele civilizației, ele sunt deplasate într-o țară ca a noastră, în care nu trebuie să fie iertat niciunui corp social să se depărteze de preocupările dictate prin nevoile de căpetenie ale existenței și organizării noastre naționale.

Mă întreb însă dacă asprimea cuvintelor nu depășește scopul și utilitatea acestei reprobări atunci când, în aceleași coloane, „Evenimentul” pare a se face apărătorul și glorificatorul execuției lui Ferrer.

Au trecut vremurile când se credea că năzuințele și rătăcirile gândirii se pot stânjeni și pedepsi prin jertfe omenesci, în numele noțiunii abstracte și crude a așa-numitei rațiuni de stat. Istoria dovedește că, sub imboldul ideii de martir, departe de a se stânjeni, gândirea crește și se înmulțește.

Și, dacă e vorba de răspunderea morală a atrocităților comise cu ocazia ultimelor răzvrățiri din Barcelona, cine ar putea să hotărască cui incumbă o mai mare parte din vinovăție: lui Ferrer sau regimului pe care îl combătea? Și cine ar mai putea spune unde este conținut un mai mare sâmbure de adevăr: în doctrinele lui Ferrer sau în instituțiile în numele cărora viața lui a fost suprimată?

Față cu gravitatea acestor întrebări, care se impun cugetării tuturor, socot că nu e bine ca asprimea reprobării din articolul la care mă refer să atingă pe aceia care, fără deosebire de școală și de culoarea politică, se simt dureros jigniți, în toată firea lor gânditoare și simțitoare, prin actul săvârșit de guvernul spaniol.

În calea spre progres, toleranța, fructul iubirii și al îndoielii, rezultând dintr-o cugetare sinceră, se găsește pe o treaptă mai sus decât credința nemiloasă...

M. B. Cantacuzino

Din „Evenimentul” din Iași

FERRER

Strașnice lucruri se mai petrec și-n zilele noastre. Strașnice și pline de-nvățatură. Un monarh slab și câteva duzini de sftnici tot așa de slabi târâsc Spania în pragul pieirii. Regatul în care soarele nu asfințea niciodată, patria lui Cervantes și a lui Velasquez, în ce dureri se zbate. Afară, un război nenorocit, înăuntru certuri, necinste și intrigi, o revoltă-n stradă, pe care cei chemați s-o potolească nu fac decât s-o ațâțe mai rău. Și, peste toate acestea, sau mai bine zis, sub toate acestea, întunecata mreajă a puterii catolice care, *acolo*, se vede că-și mai aduce aminte cu drag de vremea Inchiziției. Pe popi îi înțelegem. Ei și-au pierdut domnia și ar fi în stare să dea foc lumii, ca să se vadă ce însemna pavaza lor. Dar cum de și-au pierdut capul într-atât sftnicii bietului rege, încât să-și poată închipui că aduc jertfa, mântuirea, turnând pe astfel de flăcări sângele celui mai bun și mai iubit om al Spaniei? Căci e dovedit acum că nimeni în toată Spania nu a crezut în vinovăția lui Ferrer. Niț măcar *pretexte* nu au putut urzi cumplitii lui judecători, care, pentru circumstanță, ar fi trebuit să îmbrace mantia cu glugă a inchizițiilor de odinioară, de o *dulce* odinioară, cum ar zice vreunul din acei oameni cuvioși, cu înfățișare de gealat.

Un om luminat și de ispravă, un cugetător generos, care-și pune toată averea și toate puterile lui în serviciul patriei, care întemeiază școli pentru deșteptarea poporului, care și-a făcut un apostolat din iubirea adevărului și din iubirea de neam o religie, un astfel de om, numai pentru că lucrează în afară de vederile și interesele popilor catolici, este pândit cu cea mai înverșunată ură, învinovățit ca răzvrățitor, târât înaintea unei justiții zorite, care, fără a-i da putința să se apere, îl osândește la moarte. Omul acesta, pe care orice țară civilizată ar fi dorit să-l aibă, în dimineața zilei de 30 septembrie a fost coborât din închisoare într-un șanț al fortăreței din Barcelona, unde un pluton de 15 ostași au tras, la comandă, trei salve în șir... în cel mai bun prieten al lor.

„Voi nu sunteți vinovați, dragii mei: să țintiți bine. Trăiască...”

Acestea au fost ultimele vorbe ale gloriosului bătrân, care, în fața celor cincisprezece guri de pușcă îndreptate asupra-i, neprimind să fie legat la ochi, a stat drept și și-a primit moartea cu o liniște de sfânt. lute l-au îngropat călăii, înfricoșați de nelegiuirea faptei lor. Sângerău încă rănile prin care-i ieșise viața, când l-au pus în pământ. Și credeau toți părații și judecătorii lui, toți ucigașii lui credeau că s-a isprăvit. Bunii călugări, ce bucurie în ei. Biruitori, își frecau mâinile, pline încă de urmele păcatului, când iată că, din mormântul unde-și culcaseră pe veci jertfa urii lor, se înalță, tare și puternic, *Ferrer nemuritorul* și strigă: nu s-a isprăvit!

Și toată lumea aude strigătul lui. Ca marea-ntulburată, se ridică în talazuri mugitoare, și strigă și ea mereu, din val în val: Nu s-a isprăvit!

Tremuri acum, rege nenorocit, în jiltul tău de aur. Și voi, miniștri care vă credeți atotputernici, și voi, Prea Sfinți care vă-nchipuiți că se mai pot întoarce întunecatele vremuri din calea lor, tremurați cu toții, cuprinși de groază, în fața marelui Ferrer. Îl credeți în mormânt, închis acolo bine, în paza nelegiurii voastre, și iată-l viu și liber, mai puternic decât toți regii pământului, sărbătorit în toate capitalele lumii, cetățean glorios al lumii întregi, omul de bine care a

foșt osândit la moarte în patria lui.

Înalțătoare, măreață privesc la solidarității omenesci. *Aceasta-i* adevărata putere, cea mai mare putere pe care a lăsat-o Dumnezeu pe pământ.

Mare și eternă, ca însași iubirea din care a izvorât. Trebuie să i se pară ciudat de tot bietului rege Alfonso întorsătura asta de lucruri, la care nimeni nu s-a gândit. Un rege ca el, cu miniștri, cu judecători, cu preoți, cu armată, să aibă a se teme de o putere de care nici nu știa până azi că există, nefiind trecută în protocoalele curții. Semne rele. O, semne din ce în ce mai rele pentru cei răi.

Dar țara, săraca, ce-i ea de vină? Și, cu toate astea, e pedepsită și ea. Pedepsită ca o mamă fără prevedere, care și-a lăsat casa, cinstea și viața pe mâna celor mai ticăloși dintre feciorii ei. I-a lăsat să ucidă pe cel mai blând copil al ei. Pe Abel, pe bunul Ferrer. Și atunci o lume s-a sculat, a pus veșmânt de doliu și l-a plâns pe Ferrer ca pe fiul ei. Un singur suflet, din sutele de milioane de suflete împrăștiate pe fața pământului, și sufletul acela, plin de jale pentru Ferrer și de revoltă pentru ucigașii lui. O lume întreagă freamătă de el, de dragostea lui.

La Paris seucid oameni pe stradă, cu numele lui Ferrer pe buze. Roma îmbracă doliu: toate prăvăliile și teatrele închise, obloanele ferestrelor lăsate-n jos, iar pe toate ușile aceeași inscripție: „*Inchis din cauză de doliu mondial*”. Altare se ridică pe la răspântii cu chipul lui Ferrer, la care se închină trecătorii. Florența hotărăște ca de azi înainte „strada Arhiepiscopiei” să se numească „strada Ferrer”. Consulii Spaniei demisionează. Străinii decorați nu mai vor să poarte semnele ei de distincție, care au ajuns „un stigmat de rușine pentru un om cinstit și cu sentimentul dreptății”, cum scrie cu indignare Derogga, profesor la universitatea din Bologna, înapoiind ambasadei spaniole din Roma decorațiunea pe care o avea de la regele Alfons. Orașele industriale proclamă grevă generală în semn de protest. Țarul se teme să mai meargă în Italia. În toate țările se fac întruniri și, cu vorbe de foc, se înfierează nelegiuirea popilor și cărmuitorilor Spaniei ca cea mai rușinoasă faptă a vremurilor noastre. Asociația liber-cugetătorilor din capitala Belgiei deschide o subscripție internațională pentru a se ridica lui Ferrer statuie, care se va așeza pe pământul Franței, la frontiera franco-spaniolă, și pe al cărei soclu se vor săpa grozavele cuvinte: „*La această graniță se sfârșește cultura Europei*”.

În momentul de față cel mai mare și mai iubit om din lume este Francisco Ferrer. Auziți voi aceasta, preoți care l-ați ucis? Rege, miniștri și judecători, care ați crezut că veți acoperi cu formele legilor voastre cel mai odios asasinat al vremii în care trăim, auziți voi aceasta? Simțiți voi, cel puțin acum, ce faptă urată ați făcut? Acum, când îi vedeți urmările, neașteptatele, înspăimântătoarele urmări.

Dar e, se vede, nevoie ca, din când în când, să se petreacă pe lume câte o nedreptate zguduitoare ca să ne aducem aminte că suntem frați.

Și ce fericit trebuie să se simtă acolo, în pacea veșnică, marele luptător care, și prin moartea lui, a întărit încrederea în dreptate și dragostea între oameni.

Din „Universul”

A.Vlahuță

Din numărul acesta s-au rezervat un număr de exemplare, pentru ce ce ar dori să răspândească sau ar mai dori să-și procure.

ÎN CONTRA REPRESIUNII SPANIOLE

Când e vorba de-a protesta împotriva unei represiuni ipocrite, brutale, poate că-i nimerit să nu se facă auzite numai voci revoluționare. Mai presus de dușmaniile și violențele de partid, oricare ar fi ele, să înălțăm și să susținem adevărurile umane, singurele care pot mărgini abuzurile puterii.

Este lesne de prevăzut întâmpinările ce ni se pot face. Ni se va zice: călcați legea, fugiți de pacea socială, dați foc mănăstirilor și bisericilor, răspândiți groaza, iar în ziua când sunteți biruiți vă ridicați ca victime, vă indignați împotriva unei represiuni pe care ați făcut-o necesară, invocați principiile de justiție, de moderare, când nu cereți impunitatea. Răscoala e o stare de război, recunosc, și când te bați trebuie să te expui, să primești lovituri, nu mai rămâne vorbă. Dar nu trebuie să uităm că atunci când se răscoală poporul, fără să mai vorbim de pricinile care-l aduc să se pună în fața morții, el n-are nici puști cu repetiție, nici mitraliere, nici tunuri. Cei care apară ordinea, după expresia consacrată, au, chiar în luptă, datoria de a-și aduce aminte de acest lucru.

Odată însă lupta sfârșită, nu mai ai dreptul de-a o continua în mod laș, în toată siguranța, împotriva unor adversari pe care îi ai în puterea ta. Protestăm împotriva minciunii și ipocriziei represiunilor care ascund răzbunările urii și fricii sub formele legalității. Nu se îndreptătesc întemnițările arbitrare, torturile fizice și morale, execuțiile sumare, fiindcă se găesc ofițeri și judecători care nu se dau înapoi din fața unor asemenea practici. O răscoală izbânditoare, care ar institui comisii, cu însărcinarea de a face să se împuște, la noroc, după o comedie de judecare, vrăjmașii ei din ajun s-ar necinsti. Crima, trecând de cealaltă parte a baricadei, nu-i mai puțin mizerabilă, păcătoasă. Nu se schimbă masacrul și proscrisarea, botezându-le cu termeni legali.

Răscoala din Barcelona e un pretext pentru guvernul spaniol ca să pună mâna și să-și lovească vrăjmașii, iar vrăjmașii săi sunt mai întâi oamenii energici, curajoși, care și-au pus ca țintă de-a scoate Spania de sub jugul clerical și de-a o deștepta din seculara ei letargie. Luați lista celor proscrisi. Veți găsi într-însa, la locul de onoare, alături de colaboratorii săi, pe Ferrer, care, se știe de către toți, a fost surprins de evenimentele din Barcelona; pe Ferrer, a cărui crimă neiertată e de a-și fi consacrat averea la întemeierea de școli, a căror învățământ, în afară de orice dogmă confesională, pregătesc și formează spirite libere. Dușmaniile pe care le trezește chiar în Franța școala noastră laică, calomniile și prigonirile ale căror victime sunt dascălii ei, ne pot da o idee de furia ce deșteaptă o asemenea inițiativă cutezătoare într-un atotputernic cler, care privește educația sufletelor drept unul din drepturile sale neprescriptibile.

Putem prevedea că într-un viitor mai mult sau mai puțin depărtat, Ferrer își va avea statuia pe una din piețele din Barcelona, și nu-i nevoie de cine știe ce mare silință pentru a scrie discursul care se va rosti

la inaugurarea ei. În ziua aceea, spunând că pentru a-și îndeplini menirea, cu toate că Ferrer a trebuit să privească de repetate ori moartea-n față, oratorul va trebui să adauge că, mulțumită revoltei conștiințelor omenești și silinței întrunite a oamenilor de inimă și de inteligență, dânsul a fost scutit de-a merge, ca Giordano Bruno, până la capătul martiriului, din fața căruia nu a dat înapoi.

Gabriel Séailles,
profesor la Sorbona

10 octombrie 1909

IDEILE PEDAGOGICE ALE LUI FRANCISCO FERRER

În secolul acesta al copilului, după cum zice Ellen Key, este natural ca în fiecare țară să apară inovatori care să inaugureze noi principii de educație, cât să le și aplice în școli speciale.

Spania l-a avut pe Ferrer, a cărui împușcare a indignat întreaga Europă.

S-au împlinit doi ani de la 15 aprilie 1908, de când a apărut primul număr al revistei *L'École renouée*, care avea un plan de educație modernă și în același timp de a forma o ligă internațională a școlii moderne după cea din Barcelona. Comitetul acestei reviste, comitet de inițiativă și direcție, era compus din: F. Ferrer, fondator, Spania; C.-A. Laisant, Franța; E. Haeckel, Germania; I.-F. Elsländer, Belgia; W. Roorda van Eysinga, Elveția și Henriette Meyer.

Nu ne-am fi mirat deloc când am fi văzut în comitetul de inițiativă pe Dr. Reddie, Anglia, E. Demolins, Franța, și Dr. H. Lietz, Germania, care reprezintă aceleași principii despre educația nouă.

Din cuprinsul articolelor publicate în revistă vom putea mai ușor desprinde expresia clară și hotărâtă a convingerilor sale asupra școlii și copiilor, care au fost puse la baza instituțiilor din Barcelona și a celor 600 de școli civile create de Ferrer în Spania alături de școlile catolice bisericesti.

Din programul anunțat se vede limpede planul educației moderne. Toate principiile pot trece prin cenzura celei mai aspre critici fără să fie atinse. Căci pe primul loc sunt concluziile datelor științifice moderne, în conformitate cu necesitățile sociale actuale. Și ce este rațional din punct de vedere psihologic și fiziologic nu mai este nevoie să fie supus discuțiilor arbitrare, teoretice și empirice.

Este vorba de o educație integrală și, chiar dacă am observa numai planul educației intelectuale, totuși am rămâne convingși că toate chestiile de educație erau formulate cu pricepere.

Ferrer își propune să studieze:

a. Concepția generală a scopului educației intelectuale. Sensul metodelor.

Relațiile ce trebuiesc stabilite între cunoștințe.

Ordinea în câștigarea lor.

Mijloacele și procedeele de învățământ.

b. Distribuția cunoștințelor.

Cunoștințele care relevă viața. Mediul școlar.

Cunoștințele care relevă munca. Atelierul școlar.

Cunoștințele care relevă cercetări, studii. Extensia școlii în mediul exterior.

Stabilirea unui program conform fazelor de dezvoltare intelectuală ale copiilor încât cunoștințele să constituie un ansamblu în care toate părțile să fie armonios legate între ele, răspunzând stărilor intelectuale complete și succesive.

Influența pe care trebuie s-o aibă școala asupra vieții omenești. Școala, centrul social al vieții zilnice, intelectuale și morale a grupurilor omenești. Educația continuată.

Influența școlii asupra părinților și vieții familiare. Educația mamelor și a părinților.

Cărți pentru copii etc.

Și sunt și alte puncte tot atât de importante cuprinse în program și care se adresează marelui public, ce trebuie să înțeleagă că școala, așa cum este organizată, nu răspunde necesităților sociale și individuale ale educației copiilor.

În special, scopul prin care ideile lui Ferrer se deosebeau de ideile școlii actuale este că mai ales primul învățământ al copiilor, cât și programele și metodele, trebuiau să fie adaptate psihologiei copiilor, ceea ce nu se face nici în învățământul public, nici în cel privat.

În acest scop, s-a întemeiat *liga internațională de educație rațională a copilărimii*, al cărei comitet l-am amintit mai sus.

De unde plecau aceste convingeri pedagogice? De la ce necesități individuale a plecat Ferrer pentru a cugeta la o școală nouă, o școală reînnoită ca și o societate reînnoită? Oare numai faptul că acest simptom social în reforma școlii s-a produs în Statele Unite și Anglia și, pe unele locuri, în Franța, Elveția și Germania, a fost singurul stimul care l-a determinat să prezideze o ligă în al cărui comitet se aflau erudiți și savanți ca cei de mai sus?

Sunt atâtea întrebări care pentru oamenii speciali de școală se dezleagă aproape fără nicio ezitare. Căci școala, așa cum este organizată astăzi, nu mai corespunde. Acest strigăt a devenit general, iar pentru că Ferrer a avut convingeri mai active, oare se poate socoti ca un agitator, ca un anarhist, ca un revoluționar?

Ce erori în aprecierea oamenilor mari, stăpâni pe convingeri, la care cuvântul are realitatea în acțiuni! Căci Ferrer a întemeiat școli în vederile sale și pe socoteala sa. Nu ne importă dacă sunt 600 azi și dacă mâine vor fi 6000. Ferrer a fondat un muzeu pedagogic, în care să se formeze învățătorii în sensul noilor educatori.

Ce a făcut Ferrer pentru Spania, care nu l-a cruțat, se face, pornindu-se tot din același sentiment umanitar, în toate țările civilizate și în progres.

Educația maselor este o chestiune de ameliorare socială. Cine dorește să rămână în ignoranță, vrea să profite de ea. Această reînnoire în omenire se face prin două căi: sau aplicând continuu în școlile de azi principiile noi ale educației științifice, bazate pe studiul psihologic al copiilor, sau, fără a se aștepta această prefacere evoluționistă, să se creeze școli după noile principii ale școlii moderne. Ferrer a preferat această din urmă soluție.

În ce privește scopul educației, Ferrer se ridică cu putere împotriva principiului de a se face din individ un supus cu strictete mecanismului social. Acest scop este dorința guvernanților și de aceea ei nu au niciun interes să schimbe acest sistem, căci instrucția este pusă în serviciul lor, din care au avantaje, iar nu să amelioreze starea generală a societății. Este de ajuns să se mențină

spiritul de școală, ca institutorii, cu voie sau fără voie, să servească niște principii contrare rolului ce-l au și ca disciplina autoritară să fie dominantă, în așa fel încât inițiativa să fie înăbușită, iar atunci când se produce să fie speculată tot în folosul lor.

Dimpotrivă, valoarea educației rezidă în respectul voinței fizice, intelectuale și morale a copilului. O adevărată educație numai îl secondează în pornirile sale, în direcția vieții sale proprii.

Și ce este mai ușor decât a-l opri, de a-i altera individualitatea? Și ce este mai greu decât a-l respecta? Întotdeauna educatorul poruncește, ordonă, impune, violează, contrazice: pe când o adevărată educație este tocmai aceea care îl apără mai bine pe copil în contra ideilor altora, în contra voinței altora, care cheamă în joc mai mult energiile proprii.

Ce sunt metodele? Fiind educația de astăzi un dresaj de a supune pe individ unor anumite mecanisme sociale, metodele nu sunt altceva decât niște instrumente puternice și perfecționate de dominație. Pe când metodele științifice au puterea de a educa pe copil în favoarea dezvoltării lui, prin satisfacerea trebuințelor, pe măsură ce se nasc și se măresc. Și în acest caz, educația devine plină de spontaneitate, conformându-se științei despre copil, care trebuie să-l elibereze din situația de astăzi.

Prin aceasta se deosebește idealul școlii noi de cea actuală. Școala de astăzi caută mijloace noi și eficiente de a forma din ființele omenești niște instrumente convinse de toate convențiile, de toate prejudecățile și de toate minciunile pe care societatea este fondată.

Idealul nou vrea să aibă oameni capabili, care să știe evolua neîncetat, capabili să reînnoiască fără încetare mediul și de a se reînnoi ei singuri, oameni a căror independență intelectuală să le fie cea mai mare forță, care nu vor fi niciodată în stare să se atașeze de orice, totdeauna gata să accepte ceea ce este mai bun, bucuroși de triumful ideilor noi.

Prin ce mijloc s-ar putea îndeplini acest ideal?

Urmărit cu atenție lucrările savanților și cercetătorilor care studiază pe copil și aplicând experiența lor în educația pe care vrem s-o edificăm, în sensul unei libertăți complete a individului. Iar aceasta nu se poate îndeplini decât prin punerea imediat în lucru, prin formarea de școli noi sau aplicându-le în școlile regenerate de acest spirit de libertate.

În sensul acesta s-ar putea modifica tot ce nu corespunde acestui ideal, tot ce e artificial, tot ce face să fie depărtat copilul de natură și viață și ținut în disciplină intelectuală și morală pentru a i se impune idei de-a gata și credințe care ruinează și anihilează voințele. Și mai bine e să rămână copilul în mijlocul naturii, unde va fi în contact cu tot ceea ce iubește și unde impresiile vieții înlocuiesc lecțiile cu cuvinte moarte. „Iubesc mai mult”, zicea Ferrer, „spontaneitatea liberă a unui copil care nu știe nimic din instrucția cuvintelor, decât deformația intelectuală a unui copil care este supus educației de astăzi”.

Cam acestea sunt, în trăsături esențiale, principiile noi de educație, pe care Ferrer le-a susținut cu multă convingere științifică în revista *L'École renouée*.

Din „Noua Revistă Română”

Gr. A. Tabacaru

ÎN FAȚA TRIBUNEI OMENIRII

Guvernul spaniol este în timpul de față pe banca Tribunalului Omenirii.

Atitudinea lui față de deținuții din Teruel e monstruoasă și procesul lui Ferrer e o sfidare adusă conștiinței universale.

Acum trei ani, o bombă izbucni în trecerea regelui la Madrid. Autorul atentatului cunoscuse pe Ferrer, lucruse pentru casa-i de editură, pentru care furnizase traduceri de lucrări franceze și germane. Ce prilej nimerit pentru guvernul iezuiților de a se descotorosi de acest om de bine care, prin minunatele-i școli, îndeplinea o revoluție pașnică și binefăcătoare în mentalitatea poporului spaniol.

Ferrer fu numaidecât arestat și ținut un an în închisoarea model din Madrid.

Europa se indignă. Ferrer era cunoscut pretutindeni prin opera lui școlară cea minunată. Și toți care îl cunoșteau știau bine că făptuirea de atentate politice era departe de gândul lui. Orice opinie ar împărtăși cineva asupra acestei forme de luptă, e cu neputință să nu se recunoască că nu se împacă deloc cu metoda educativă și lentă, dar sigură, care constă în a întemeia școli și a modifica națiunea, modificând mai întâi înșii care o alcătuiesc.

De ce să mai întemeiezi școli care vor fi închise sau de niciun folos mâine, dacă practici un atentat? Închise, dacă atentatul nu izbutește sau rămâne fără urmări ulterioare; de nici un folos, dacă, îndeplinindu-se revoluția, țara, în totalitatea ei, se însărcinează dânsa cu asemenea treabă, transportată astfel pe seama inițiativei publice și răpită inițiativei private?

Netăgăduit, a întemeia școli, reviste pedagogice, ligi pentru educarea națională a copilărimii, case de editură destinate a edita cărți potrivite noilor centre de învățământ, și a-ți consacra la această lucrare nu numai timpul și inteligența, ci chiar averea, înseamnă a da dovada materială că nu pregătești nici răscularea populară, nici asasinatul politic.

Cu toate astea, guvernul călugăresc din Madrid nu șovăi de-a implica pe Ferrer în afacerea lui Morral. Dacă s-ar fi putut face să fie trecut drept complice și să fie osândit la moarte, ce ușurare pentru popimea universală.

Dar regele și miniștrii acestui guvern își făcură o socoteală greșită. Nu mai guvernează acum purtătorii de ranții conștiința majorității oamenilor. Tot ceea ce cugetă liber se indignă. Din toate părțile protestările nu mai aveau sfârșit. Centrele intelectuale se alăturară de centrele politice și avu loc o reeditare a celor petrecute în 1871 cu Elisée Reclus, smuls Mac-Mahonilor și Gallifeților de conștiința universală. Guvernul spaniol trebui să ție seamă de opinia europeană și dădu poruncă magistraților săi, gata la toate, să achite pe Ferrer.

Cu toate astea, am da dovadă de o absolută necunoștință a sentimentelor ce însuflețesc reacțiunea militaristă și clericală, dacă ne-am închipui că, supunându-se impunerii lumii civilizate și îndurând asemenea achitare, apăsătorii Spaniei n-ar fi avut rezerva mintală să-și ajungă scopul cu alt prilej.

De altfel, cum să nu fi avut o rezervă ca asta? Școala specială, întemeiată de Ferrer în strada Bailen, fusese închisă, însă se deschideau cu sutele școlile care porceau de la aceeași doctrină, în toate orașele mai însemnate ale peninsulei. Casa de editură, reorganizată, care începea

a-și tămădui rănilile, cu toate atingerile pricinuite de proces mijloacelor de acțiune ale proprietarului ei, adică averea lui Ferrer, casa de editură seconda, favoriza această mișcare. Și, cu toată viermuirea grozavă din mânăstiri, se vedea învindu-se aurora unei noi ere pentru cugetarea spaniolă. A sta la cumpănă, a aștepta, însemna să se asigure înfrângerea. Trebuia să se lovească cât mai curând, să se distrugă până în rădăcină centrele de cugetare liberă care se înmulțeau mereu. Așa că descendenții inchizitorilor vegheau, căutând necurmat împrejurarea priincioasă care să le îngăduie să-și apuce iarăși prada în gheare.

Răscoala din Barcelona fu această împrejurare.

Ferrer nu mai locuia în Spania. Se mai ducea acolo din când în când, pentru a-și supraveghea casa de editură. Dar pentru a conduce mișcarea școlară el se simțea mai nestingherit la Paris. De altfel, el nu voia să mărginească mișcarea asta numai la Spania. Liga lui era internațională și în privința aceasta Parisul era un mediu superior Barcelonei.

Se înțelege însă de la sine că nu se pregătește o răzvrătire de afară.

O mișcare de răzvrătire nu se pregătește nici dinuntru. Răzvrătirile pruced dintr-o împrejurare neașteptată; ele nu-s niciodată opera unei societăți secrete sau a unei organizații revoluționare. Încercările de răzvrătire făcute de către grupe revoluționare nu ajung niciodată decât la răscoale ridicole. Ca să se înalțe baricade și să se sloboadă focuri de pușcă în stradă, trebuia una din acele porniri de mânie din partea întregii populații, pornire care nu se pregătește, care izbucnește ca o lovitură de trăsnet și care surprinde chiar și pe cele mai înaintate partide. Ceea ce și e, cel mai adesea, ceea ce vatămă izbândeii. Pentru că, nefiind nimic pregătit, mișcarea suferă de o lipsă de direcție. Nu vreau să spun prin asta că agitatea revoluționară ar fi fără niciun folos, în afară de împrejurările care determină exploziile populare. Asta întreține în mase o stare de spirit care înlesnește exploziile acestea. Dar asemenea pregătire mintală n-are nimica de-a face cu ceea ce se numește organizarea unei răzvrătiri sau răscoale.

Să vă dau câteva pilde.

În 1870, Napoleon al III-lea face să fie bătut în criminalul război în care el angajase Franța. La vestea capitulării Sedanului, populația pariziană se răscoală și guvernul, care zdrobea țara sub călcâiul său sângeros de la 2 decembrie, e răsturnat.

Dimpotrivă, în 1866, împăratul Austriei e bătut de Prusia în mod rușinos, dar dinastia al cărui șef este el, nu-i atinsă-n prestigiu ei. Franț Iosef păstrează ascultarea supușilor săi.

De ce asemenea deosebire?

Pentru că-n Franța de ani de zile o propagandă republicană neîntreruptă pregătise terenul, pe când în Austria așa ceva nici gând să fi avut loc.

În Franța exista un puternic partid republican, care le vestea înfrângerii se folosi de indignarea obștească. El nu avu nici să provoace, nici să organizeze nimic: faptul că exista ajungea. Populația îl știa lângă ea. Poporul, iritat de înfrângerea suferită, se înturnă spre el și aproape cu consimțământul universal al țării, se proclamă Republica.

La Viena, nu se produse nicio mișcare antidinastică, iar vestea dezastrului de la Sadowa nu avu nicio acțiune asupra unui popor prăpădit.

La Barcelona lucrurile s-au petrecut, în iunie trecut, ca la Paris în 1870. În orașul acesta e o atmosferă republicană

și revoluționară. De-ndată ce se cunosc imbarcarea fiilor poporului pentru Melilla, indignarea populară se manifestă și greva generală, concepută mai întâi ca simplă protestare pașnică, se prefăcu aproape pe dată în revoluție.

Dacă și celelalte orașe ale Spaniei ar fi fost însuflețite de același spirit ca și capitala catalană, dinastia Bourbonilor în ceasul acesta și-ar fi trăit raiul, iar popii, aceste lipitori care sug și sleesc nenorocita nație spaniolă, ar fi luat acuma calea exilului.

Astfel, întâmplările din Barcelona n-au fost pregătite și organizate de nimeni; nu numai de vreun individ, dar nici de vreun oarecare partid. Cetățeanul Moreno, membru al Confederației Generale a Muncii din Barcelona, care a plătit cu persoana-i în timpul luptei și care, adevărat erou, cu prețul vieții sale s-a întors în Spania, după ce izbutise să iasă din ea pentru a se sili să scape și pe alți tovarăși de luptă, cetățeanul Moreno a putut să spună în mitingurile la care a luat cuvântul, precum mi-a spus și mie în intimitatea convorbirii, cum că răscoala din Catalonia fusese faptul poporului în total și că nici un partid de opoziție n-avea dreptul să-și atribuie meritul ei.

Ferrer însă, prins cu totul de liga lui de învățământ, petrecuse 3-4 luni la Londra.

Când odinioară Ruiz Zorilla conspira, el o făcea de departe, din pricină că mișcarea pe care dânsul o ațâța era din mișcările militare. Dar cartierul general dânsul și-l stabili la Paris. Iar când guvernul lui Jules Ferry îl expulză din Franța și-l sili cu chipul acesta să-și fixeze reședința la Londra, fu disperat și ne rugă, pe Lockroy și pe mine, care secundam silințele sale, să facem să se revoce decretul de expulzare. Altfel îi era cu neputință de a mai face ceva. Londra era prea depărtată de Spania.

Așa că ceea ce era adevărat cu Zorilla, care lucra asupra unor personalități militare, puține la număr, ar fi fost cu mult mai multă rațiune pentru Ferrer. Dacă, după cum afirmă lași și perfizii săi acuzatori, ar fi voit să pregătească o răscoală populară. Pentru a da lovitura ar fi fost cu neputință de operat de departe. Parisul ar fi fost un centru prea depărtat de Barcelona. E oare de admis ca prietenul nostru, fără să fi fost silit la aceasta prin niciun decret de expulzare, să fi voit să-și mai sporească greutatea sarcinii sale, mergând să se fixeze la Londra.

Lucrul acesta sare în ochii celor mai preveniți. Ferrer nu ațâța nicio răscoală populară, nu că nu ar fi fost, din instinct, favorabil revoluției, dar fiindcă-n materie de progres omenesc, ca-n toate cele, divizia muncii se impune, și că pentru acțiunea sa proprie, își alesese o altă cale.

Din nefericire o boală a cumnatei sale, care se îndreptă, și a nepoatei sale, care muri, ceea ce înlătură orice idee de simulare de boală, cheamă pe Francisco Ferrer la Barcelona, unde îl chema de asemeni și casa de editură.

În timpul răscoalei pe care n-a putut s-o prevadă și la care n-a luat nici o parte, el se găsea acolo. Avertiza însă că se vrea să se profite de prilejul propice pentru a se lua împotriva-i măsuri, cum se făcuse în timpul afacerii Morral. Probabil că trebuia să se ascundă. Dacă făcu așa, avu dreptate. Beccaria zicea că acuzarea de a fi furat turnurile de la Notre-Dame n-avea să se înceapă împotriva-i prin alta... Întâmplările au dovedit că Ferrer făcu act de înțelepciune punând în practică această doctrină. Nenorocirea voi ca o slugă popească să-l recunoască și să facă a fi arestat. Și acum s-ar vrea să fie împușcat, inventându-se pentru asta nu știu ce proclamație revoluționară găsită la el, fără

îndoială pusă acolo de către poliție și redactată în vreo nemărturisită și nerușinată officină guvernamentală.

Nu-mi voi pierde vremea a discuta niște asemenea neghiobii. Un revoluționar nu se joacă să pregătească, pentru poliție, înadins, piese doveditoare.

Adaug că proclamația găsită la Ferrer este conform ideilor tuturor revoluționarilor, ceea ce a îngăduit poliției s-o întocmească cu ușurință, pentru că n-a avut decât să cerceteze pentru asta programele partidelor extreme.

Și, chiar dacă o asemenea proclamație s-ar fi găsit între hârtiile lui Ferrer, ce ar dovedi ea? Că Ferrer e de idei cu totul înaintate. Asta se știe și Ferrer nu face din asta o taină. Dar o asemenea proclamație n-ar putea să fie delictuoasă decât dacă ar fi încetat să fie o redactare personală, ca să ajungă un fapt. Asemenea lucru, chiar după mărturisirea poliției – pentru că aceasta s-ar grăbi să o spună și tăcerea-i e o mărturisire –, asemenea lucru n-a avut însă loc.

Așa că Ferrer e cu totul nevinovat. Dacă dânsul va fi omorât, fapta asta va fi pur și simplu un asasinat, mai păcătos, mai laș decât acelea cu care tribunalele lovesc zilnic pe autorii pedepsei cu moartea. Și crima nu va fi mai mică, ea nu va fi decât mai ipocrită, dacă prietenul nostru va fi trimis să lăncezească în vreun *presideo* nesănătos.

Liberi, regele Spaniei și domnul Maura, să săvârșească această crimă îngrozitoare. Dacă noi n-am fi prietenii lui Ferrer și dacă nedreptatea nu ne-ar avea de neîmpăcați adversari, aproape am dori să-i vedem asumându-și asemenea răspundere, pentru că în ziua când vor avea asemenea criminală îndrăzneală, aceștia vor fi săpat între dânsii și conștiința lumii civilizate în general, în special a Spaniei, o atât de mare prăpastie, încât dinastia spaniolă își va fi trăit traiul.

Iscălinind osândirea lui Ferrer la moarte, dacă se va găsi un consiliu de război în stare s-o pronunțe, Alfons al XIII-lea va iscăli prabușirea monarhiei și va pregăti, mai bine decât ar putea-o face laolaltă toți revoluționarii, întemeierea Republicii Spaniole.

25 septembrie 1909, Paris

Alfred Naquet

TRĂIASCĂ ANARHIA

În scurta campanie de simpatie dusă în lumea întregă pentru Ferrer înaintea asasinării sale, o mulțime de oameni au făcut în toate chipurile să-l micșoreze, făcând în cele din urmă din el un palid republican sau un vulgar pedagog anticlerical. E a servi rău cauza unui om, și mai cu seamă a ceea ce are mai scump acest om, ideile lui, începând prin a-l trăda. Această lipsă de sinceritate s-a accentuat și mai mult la o mulțime de așa-ziși liberali, care n-au ridicat vocea decât după executarea din 13 octombrie 1909, atunci când Ferrer nu mai era în viață, și care n-au protestat, în mijlocul atâtor reticente, decât pentru că opinia publică i-a silit să facă aceasta.

Da, Ferrer era anarhist și tocmai din pricină că nu voia nici dumnezei, nici stăpâni, a trebuit să plătească cu viața acțiunea lui revoluționară. Cărmuitorii Spaniei ca și popii, se înțelege, erau cumplit de înfuriați pe el.

Iată de altminteri ce scria Ferrer într-un manifest pentru *Școala Modernă*, în septembrie 1905:

„Adevărata chestie, după noi, este a ne servi de școală ca de mijlocul cel mai propriu pentru a ajunge la emanciparea deplină, la emanciparea morală, intelectuală și economică a clasei muncitorești.

Dacă suntem cu toții de părerea că clasa muncitoare sau, mai nimerit, omenirea în general, nu trebuie să aștepte nimic de la vreun dumnezeu oarecare, ori de la vreun oarecare putere supranaturală, putem noi oare înlocui această putere prin altă entitate, Statul, de pildă?

Nu. Emanciparea proletară nu poate fi decât opera directă și conștientă a însăși clasei muncitorești, a voinței sale de-a se instrui, de-a cunoaște.

Dacă poporul muncitor rămâne ignorant, el va rămâne subjugat Bisericii și Statului, cu alte vorbe Capitalismului, care reprezintă aceste două entități. Dacă, dimpotrivă, se inspiră de la rațiune, de la știință, interesul său bineînțeles îl va împinge iute să pună un capăt exploatării, pentru ca muncitorul să poată ajunge arbitru destinului omenesc.

E vorba dar, după noi, de-a face, înainte de toate, ca clasa muncitoare să-și dea seama de adevărurile acestea.

Pe când în sindicate aceste adevăruri elementare pătrund din ce în ce mai mult, printre muncitorii adulți, să căutăm a face ca ele să intre și-n capetele copiilor și ale celor adolescenți.

Să întemeiem un sistem de educație prin care copilul poate ajunge, iute și bine, a-și da seama cum se cuvine de inegalitatea economică, de minciuna religioasă, de vătămătoarea iubire de patrie și de toate prejudecățile familiale și altele, care-l țin în robie.

Nu Statul, care-i expresia voinței unei minorități de exploatare, ne-ar putea ajuta să ajungem la asemenea țintă. O asemenea așteptare ar fi cea mai mare nebunie.

Dacă vreți buni negustori, contabili destoinici, funcționari iscusiți, oameni care să nu se gândească decât cum să-și asigure viitorul, fără să se gândească la cel al altora, adresați-vă Statului, Camerei de Comerț și tuturor ligilor sau societăților patriotice. Dacă vreți, însă, cum trebuie să vreți, să pregătiți un viitor de frăție, de pace și de fericire pentru toți, adresați-vă vouă înșivă, celor ce suferă de regimul de față, și întemeiați școli ca a noastră, în care să puteți preda toate adevărurile dovedite.

Și ce vă pasă de sprijinul Statului, dacă puteți în sfârșit să fiți stăpâni pe voi, să fiți încredințați că într-un apropiat viitor veți fi creat niște generații conștiente, care nu vor mai fi niște unelte de tiranie, ci niște ființe libere și hotărâte a trăi vrednic în bunăstarea obștească și într-o adevărată solidaritate umană.”

Această declarație arată limpede ideile lui Ferrer. El nu se întemeia mai întâi decât pe propriile stăruințe ale masei producătorilor pentru a aduce o schimbare de regim. El credea în puterea de educare și de acțiune a asociațiilor muncitorești, a sindicatelor, pătrunse de un idealism revoluționar. Și intelectualilor de felul lui le atribuia, cu o nemărginită dreptate, sarcina de-a face pe copii liberi, ca spirit și ca purtare, să cunoască obârșia inegalității economice, să fie bine pregătiți pentru viață, pentru lupta de clasă, care e viața. El se trudea a scoate pe copii de sub înrâurirea minciunii religioase și a vătămătoarei iubiri de

patrie, a-i pregăti, după expresia lui atât de curată, „să pună un capăt exploatării, pentru ca muncitorul să poată ajunge arbitru destinului omenesc...”

Împușcatul din Montjuich era un bun pionier al acestei civilizații de mâine, care trebuia să fie întemeiată pe *muncă*, tocmai ceea ce caută să îndeplinească anarhiștii sindicaliști. Manifestul școlii moderne răsfărâge cugetarea unui adevărat anarhist. Ferrer e un anarhist mai mult care și-a dat viața pentru cauza care sfidează toate prigonirile și care va împătimi totdeauna pe cei mai buni dintre oameni: pentru libertatea poporului.

De aceea, lucrul cel mai nimerit pentru noi toți, pe care ne-a pătruns o durere nețărâmură la vestea cruntului său asasinat, lucrul cel mai nimerit, dacă vrem să ne manifestăm îndelung, cu folos, e de a duce mai departe opera lui, de a combate capitalismul, fără cruțare, cu toți susținătorii Statului și ai Bisericii, ai patronatului și ai Proprietății, ai Armatei și ai Patriei, ai Religiei și ai Instrucției oficiale și autoritare, ai Justiției și ai Poliției, ai Parlamentarismului și ai Legalității.. Numai înoindu-ne energia în acțiunea revoluționară vom putea onora cu adevărat memoria lui Ferrer.

Din „*Réveil*”, Geneva.

DIN TESTAMENTUL LUI FERRER

...Protestez mai întâi, cu toată energia puțin-cioasă, împotriva asprății neașteptate a pedepsei cu care am fost lovit, declarându-mă convins că, în scurtă vreme, nevinovăția mea va fi stabilită în mod public.

Doresc ca, cu niciun prilej, nici acuma, nici mai târziu, și pentru niciun cuvânt, să nu se mai facă, în fața rămășițelor mele, nicio manifestație cu caracter politic sau religios, luându-se aminte că timpul cu ocuparea de morți va fi întrebuintat mult mai bine pentru îmbunătățirea stării celor vii, lucru de care e mult mai mare nevoie.

Cât despre rămășițele mele, regret că nu există niciun crematoriu în această cetate, ca la Milan, la Paris și în atâtea alte cetăți, fiindcă așa fi cerut ca ele să fie arse. Fie ca într-un timp cât mai apropiat cimitirele să dispară, pentru binele igienei, și să fie înlocuite prin crematorii sau prin vreun sistem care să îngăduie distrugerea cadavrelor și mai iute.

Mai doresc ca prietenii mei să vorbească cât mai puțin sau chiar deloc de mine, pentru că nu se crează decât idoli când se ridică în slavă oamenii, ceea ce e un rău mai mare pentru viitorul omenesc. Actele sunt acele ce trebuie studiate, ridicate în slavă sau blamate, fără să ne ocupăm de la cine emană, laudându-se, pentru a fi imitate, când pot contribui la binele comun, criticându-se, ca să nu se mai repete, când sunt privite ca vătămătoare binelui general...

Ferrer

DISCURSUL LUI KROPOTKIN din ziua de 21 octombrie, ținut în Memorial Hall din Londra

Executarea lui Ferrer a provocat în Europa și în America o revoltă și o indignare obștească.

Până și la Sankt Petersburg, cu toate baionetele lui Nicolae al II-lea, au avut loc mitinguri înflăcărâte în cercurile universitare. Se înțelege, starea de asediu a împiedicat ținerea unor asemenea mitinguri în restul Rusiei, unde domnește cea mai mare teroare.

Presă conservatoare din Londra mărturisește spaima ce a cuprins clasele avute, când zicea, ca *Morning Post* și *Daily Telegraph*, că numai „elementele răzvrătitoare și hoții” au înscenat aceste mitinguri, punând între hoți pe înșii cei mai înaintați în ideile culturale – numai elementele astea, cărora perversitatea sentimentală le-a dat un sprijin cumplit de mare. Din fericire perversitatea aceasta este aceea care a împiedicat desfășurarea pompei lui Nicolae al II-lea și a călăilor lui pe străzile Londrei.

Argumentele presei conservatoare sunt însă de două feluri. Că Anglia n-are dreptul să se amestece în afacerile interne ale Spaniei. Da, dar când este de ocupat Ciprul, Egiptul ori Pretoria, atunci intervine. Cu toate că străin, protestez împotriva unei asemenea concepții a nației britanice. Și oare nu s-a amestecat în Belgia, Italia, Austria, Franța, când cu afacerea Dreyfus? În Turcia, chiar Spania, acum opt ani, când doi medici englezi au examinat o altă victimă a inchiziției de la Montjuich, când agitația din Anglia, Germania, Franța a făcut ca 16 condamnați în Spania la muncă silnică, pe temeiul mărturisirilor făcute sub torturi, să fie eliberați? Și oare serbările oficiale date aceluia sperjur de Nicolae al II-lea, n-au fost o amestecare în luptele interne ale Rusiei? Rezultatul acestei măguliri aduse lui Nicolae este că se rupe o provincie din Finlanda, a cărei integritate Nicolae a jurat s-o păstreze.

Al doilea argument este că „Ferrer era un revoluționar nesățios de sânge, un ateist gata a distruge tot în Spania.”

Dacă v-aș arăta ce a făcut guvernul spaniol în cei din urmă doisprezece ani în Barcelona, centrul cel mai inteligent al Spaniei, pentru dezvoltarea clasei muncitorești, n-ați mai putea de neaz că revolta din Barcelona n-a spulberat încă asemenea nerușinat guvern.

În 1896 a torturat anarhiștii; a pus bombe, prin Azefii săi, în cartierele muncitorești, omorând copii și femei... Vezi procesul lui Rull.

Acum acest infam guvern pornește un război în folosul câtorva capitaliști, război care costă sumedenii de milioane și mii de vieți omenesci. Iată pricina revoltei din Barcelona.

Presă conservatoare acuză pe Ferrer de a fi luat parte la revolta aceasta, lucru pe care Ferrer îl neagă, ceea ce și trebuie să credem. Dacă Ferrer și alți intelectuali ar fi luat într-adevăr parte la revolta aceasta, poate ardeau mai puține mănăstiri, dar cădea bastilia clericală de Montjuich, fără a se pierde 130 de oameni din popor, omorâți de trupele lui Alfons.

Adevărul este că popii jurară moartea lui Ferrer,

fiindcă era sufletul mării mișcări educatoare din Spania. Creșterea și înclinațiile acestuia îl duceau la opera educatoare, nu la revoltă.

Ca dovadă, voi cita din cărțile sale, la care Elisée Reclus, un om al cărui caracter și a cărui știință se respectă de Europa întreagă, a scris mai multe prefete. Voi cita următoarele, din analiza făcută cărții lui Malbert, *Știință și Religie*, și cărții marelui cercetător al istoriei religiilor, Burnouf.

Originea orientală budistă a creștinismului, cum și relațiile acestuia cu adorarea Soarelui și a fiului acestuia, Agni, Focul, sunt expuse în cârticica lui Ferrer în chip foarte popular.

Și această carte sfârșește cu ce? Cu apologia anarhismului, ori a tolstoismului? Nu. Cu apologia protestantismului, pe care eu unul o găsesc prea entuziastă.

„Caldul apel al celor doi apostoli, Luther și Calvin, scrie Ferrer, a produs o adevărată explozie de conștiință la arieni. Reforma a căutat să reconstituie creștinismul primitiv, curățându-l de elementele străine care l-au desfigurat. Cu protestantismul a dispărut ierarhia preoțească... cum și toată adorarea fetișurilor.”

Despre etica protestantismului, Ferrer scrie: „Este o culegere de principii, lăsate nouă de filozofii cei vechi, principii întărite prin observarea adâncă a omului, prin observarea nevoilor, menirii, datoriilor, organizării lui speciale, în locul cărora știința modernă, încurcată cum e cu antagonismul de interese, care presupune existența unor uzurpatori privilegiați și a unor dezmoșteniți împinși la muncă, exploatare și mizerie, n-a fost în stare să alcătuiască o etică superioară, care ar putea să dea satisfacție atât simțului egoist, cât și celui altruist, pe îndoita temelie a igienei sociale a Solidarității.”

După ce arată, în scurt, ce a făcut protestantismul pentru dezvoltarea omenirii, aruncându-și privirea asupra veacurilor viitoare, Ferrer zice: „Și protestantismul va trece, ca și celelalte religii. Când mulțimea va fi mai bine inițiată în adevărurile științei, nevoia unui ajutor de la puterile de sus va fi simțită mult mai puțin. Nevoia de religie va dispărea în ziua când oamenii vor fi destul de cumiți ca să se cărmuiască de sine și să întroneze concordia socială.”

Ferrer își încheie cartea astfel: „Această splendidă evoluție a inteligenței omenesci, la început plină de misticism, sub vălul religiei, a propășit împotriva religiei și împotriva opunerii ei. Știința tinde acum să dobândească autoritatea supremă; Știința și Adevărul, a cărui expresie și dezvăluire sau revelație este. Științei îi va aparține pe viitor puterea conducătoare a lumii: în locul divinității, binefăcătorul națiilor și mântuitorul omenirii va fi Știința.”

Iată cele din urmă cuvinte ale importantei cărți *Originea creștinismului*, publicată la 1906, la Barcelona, a cărei publicare Ferrer a plătit-o cu viața, sub gloanțele a patru soldați, în închisoarea din Montjuich.

Ferrer acum e mort. De datoria noastră e de a relua acum opera lui, de-a o continua, de-a o răspândi, de-a coborî toate fetișurile, toți zeii care țin omenirea sub jugul Statului, sub jugul capitalismului, sub jugul superstiției.

P. Kropotkin

SPANIA ȘI EUROPA

Ludovic al XIV-lea reușind a așeza pe tronul Spaniei un Bourbon, a strigat: „Il n y a plus des Pyrenées!”

Ce înseamnă însă legăturile de rudenie și de dinastie, față cu legăturile enorme și indisolubile pe care popoarele, tot mai mult, în fiecare zi, le cimentează între ele? Astăzi există unități politice, nu mai există în unele chestiuni decât un singur popor, omenirea. Dovadă că ceea ce se întâmplă într-o țară se repercutază cu putere în celelalte. Chiar partidele politice nu mai sunt separate prin țări, ele-și dau mâna peste frontiere și formează un singur partid, socialist, anarhist, liberal sau conservator.

Astăzi guvernele nu au de ținut seamă și de dat răspundere numai locuitorilor țării de faptele lor, ci lumii întregi, care se amestecă, le controlează și le cenzurează, întocmai cum ar face parte dintre cetățeni.

Și când observi acest fapt, când vezi că deosebita țări încep a avea o mulțime de idei în comun unele cu altele, oare nu suntem în drept a crede că într-un viitor oarecare ele vor sfârși a se pune de acord și asupra puținelor puncte care astăzi le separă, pentru care astăzi mai există frontiere, care le fac să se întredușmănească și să se întreucidă unele cu altele?

Oare nu e semnificativ faptul că pentru o execuție a unui spaniol în Spania, s-a făcut o revoluție la Paris, ridicându-se chiar baricade?

Căci despre execuția lui Ferrer doresc să vorbesc.

În contra acestei execuții a protestat lumea întreagă: guvernul Spaniei și mai cu seamă regele s-au pus într-o rea postură. Pentru ce a protestat lumea întreagă? Știu cum explică oamenii, așa-numiți ai ordinii și ai autorității, această enormă manifestare. Anarhiștii și revoluționarii din celelalte țări, care au fost totdeauna în legătură cu anarhiștii și revoluționarii din Spania și, prin urmare, și cu Ferrer, au găsit ocazia ca să-și afirme părerile lor și să producă dezordine și tulburare în stradă.

E o parte de adevăr în această afirmație. Anarhiștii și revoluționarii n-au scăpat o asemenea ocazie, de a împinge la răscoală peste tot locul. Acest lucru n-ar trebui să tulbure în mod deosebit pe nimeni, nici n-am putea din el să tragem consecințele pe care le-am tras și eu mai sus? Anarhiștii mai cu seamă, nu aparțin niciunei țări. Acest lucru e adevărat până la un oarecare punct și pentru revoluționari. Pe dânșii ideea de patrie nu-i preocupă, când din întâmplare îi recunosc necesitatea. Ei luptă pentru răsturnarea nu numai a regimului dintr-o țară, ci din toate țările. Nu e de mirare deci că revoluționarii din Italia sau Franța să facă cauză comună cu cei din Spania.

Dar adevărul întreg este altul. În contra executării lui Ferrer a protestat și imensa majoritate a opiniei publice, care nu este nici anarhistă, nici revoluționară. Au protestat sau au dezaprobat tot ce este spirit liberal și modern, și numai o mică minoritate, partizanii mijloacelor violente în contra mișcării ideilor moderne, numai aceia au aprobat guvernul spaniol, care și el este o emanație a ideilor reacționare.

De ce protestăm noi cu toții, fără deosebire, socialiști, radicali, liberali și chiar o parte din conservatori, în contra execuției lui Ferrer, pe care o considerăm un asasinat?

Aprobă Europa revoluția anarhiștilor de la Barcelona? Aprobă ideile lui Ferrer? Deloc. De ce atunci numim noi execuția lui Ferrer un asasinat? Și de ce guvernul spaniol s-a făcut pasibil de un act odios și revoltător? Pentru un singur lucru, care, cu toate acestea, e așa de mare și calcă cele mai sfinte drepturi pe care Europa modernă le-a câștigat, încât el singur justifică întreaga revoltă sufletească a noastră a tuturor. Pentru că Ferrer nu a fost judecat: s-a făcut numai un simulacru de judecată și atunci avem tot dreptul să credem că Ferrer a fost nevinovat, și tot dreptul să condamnăm guvernul Spaniei, fiindcă a împușcat un nevinovat.

Iată marea crimă de care s-a făcut vinovat guvernul Spaniei. Dacă tribunalele legal constituite ar fi judecat pe Ferrer, lăsându-i toată latitudinea ca să se apere, și dacă, după dezbatere obișnuite în orice proces, judecătorii ar fi aplicat legea, și dacă legea spaniolă, pentru asemenea fapte, dovedite, prevede pedeapsa cu moartea, nimeni dintre noi n-ar fi avut nimic de zis și în acest caz ne-am fi separat de revoluționari și de anarhiști. Putem să fim contra pedepsei cu moartea, dar câtă vreme ea există în multe țări, n-am avea pentru ce să protestăm, dacă

existând și în Spania, regele ar fi refuzat să uzeze de dreptul lui de grațiere.

Dar Ferrer nu a fost judecat.

Mai întâi Spania a făcut greșeala ca imediat a doua zi după revolta de la Barcelona, să facă să funcționeze consiliul de război extraordinar. Ori, judecata consiliilor de război, funcționând în stare de asediu, nu este o judecată la care au dreptul cetățenii într-o țară. Îndată ce revolta a fost înăbușită și liniștea restabilită, consiliul de război nu mai avea rațiunea lui de a fi, trebuia să înceapă a funcționa tribunalele ordinare. Și fiindcă Ferrer n-a fost prins cu armele în mână și nici măcar dovedit că a luat parte în grămezile combatanților, el nu putea să fie judecat decât de tribunalele ordinare.

Iată întâiul motiv de revoltă sufletească.

Se știe cum se judecă în stare de asediu la consiliile de război. Cele mai elementare proceduri, stabilite pentru descoperirea adevărului, precum și pentru apărarea inculpaților, nu sunt respectate. Cine a urmărit procesul lui Ferrer a văzut că consiliul de război s-a bazat pentru a-l condamna pe proclamații revoluționare, găsite la el, de acum șapte ani și de care el nu se servise, iar când apărarea a cerut ca să se dovedească acest lucru, consiliul de război a respins cererea, pe motiv că aceasta ar provoca o amânare. Aproape toate cererile de martori ale lui Ferrer au fost respinse pe acest motiv. Atunci cum putea să se apere inculpatul și cum putea să facă dovada nevinovăției sale?

Guvernul spaniol trebuia să înțeleagă că judecata unui om ca Ferrer, un om bogat, un filantrop, un gânditor, un organizator de școli, chiar la consiliul de război, trebuia înconjurată cu toate garanțiile de imparțialitate, și măcar pentru dânsul, dacă nu pentru o mulțime de alți răsculați care au fost împușcați după condamnarea consiliului de război, măcar pentru dânsul trebuia, zic, să i se lase toată libertatea de a se apăra.

Mai mult. După condamnare consiliul de miniștri a avut dosarul lui Ferrer în mână, ministrul de externe ne-o spune. A trebui să-l studieze și să vadă lipsurile de procedură și respingerea sistematică a lui Ferrer de a-și dovedi nevinovăția lui.

Și atunci neputând face altceva, de vreme ce el însuși ordonase să funcționeze tribunalul extraordinar, trebuia să supună regelui un decret de grațiere.

Consiliul de miniștri nu a făcut aceasta, a refuzat să intervină pe lângă rege pentru grațiere. De aici urmează că pentru execuția lui Ferrer nu mai e de vină consiliul de război, de la care să știe că nu se poate aștepta mare lucru, când el funcționa în mod extraordinar. Vinovat de asasinarea lui Ferrer e consiliul de miniștri, care și-a însușit hotărârea și a refuzat să ceară grațierea, măcar că, dacă ar fi dorit să studieze cu imparțialitate dosarul, ar fi văzut că consiliul de război a condamnat pe un nevinovat. Căci e presupus nevinovat orice acuzat, căruia nu-i dai mijloacele de a se apăra.

Apoi nu avem dreptul, noi cu toții, fără deosebire de țară și fără deosebire de idei, să fim revoltați în contra acestui act incalificabil?

Ceea ce cerem noi cu toții în lumea modernă este ca justiția să-și îndeplinească rolul ei. O judecată nedreaptă ne revoltă mai mult ca orice. Să ne aducem aminte de cazul căpitanului Dreyfus în Franța.

Pentru ce și atunci condamnarea lui Dreyfus a provocat o emoție enormă în lume și protestări energice? Pentru că și atunci, alte consilii de război, deși puseră mai multă formă și arătasera mai mult respect pentru procedură, dar în fond s-a dovedit mai pe urmă că judecaseră și ele tot cu imparțialitate, violând principii fundamentale, pe care nu le poate înlătura un judecător. S-a dovedit între altele că judecătorii condamnaseră pe Dreyfus pe acte care li se arătasera numai în camera de delibere și care nu fuseseră puse în discuție avocaților apărării. Pentru oamenii care nu înțeleg sfințenia principiului, că judecătorii sunt datori să pună în vederea inculpatului orice acte, pe care se vor rezema pentru a da hotărârea, asemenea principiu s-ar părea secundar și, cu toate acestea, în el rezidă întreaga garanție pentru acuzat.

Și atunci atât opinia din Franța cât și din lumea întreagă a protestat. Și în Franța cât p-aic reacționarii, cei ce l-au executat pe Ferrer în Spania, erau să reușească definitiv și nedreptatea consacrată. Franța însă are cu mult mai multe resurse și

mult mai multă vitalitate în această privință decât Spania, iar adevărul a triumfat.

Dacă este un argument și cel mai puternic în contra pedepsei cu moartea, este că, odată hotărârea executată, suntem înaintea ireparabilului. Orice am face a doua zi, nu mai servește la nimic, nedreptatea e consumată complet.

Și iată de ce, față de ireparabilul care s-a produs în urma împușcării lui Ferrer, protestările au luat un caracter mult mai violent, aproape revoluționar.

Din „Săptămâna”

Gh. Panu

PROTESTAREA MARELUI ORIENT AL FRANȚEI

Marele Orient al Franței, atins dureros prin executarea politică a lui Francisco Ferrer, în urma unei judecăți lipsită de orice garanție, nu poate rămâne mut.

Dânsul trăgea nădejdea, ca și toți oamenii de inimă și cu judecată, cum că cârmuitorii de acum ai Spaniei vor ști să-și înalțe cugetul destul de sus pentru a asculta glasul conștiinței universale.

Zadarnică așteptare. În fața mersului nețârmurit al omenirii s-a ridicat o putere de stânenire, ale cărei principii și acțiuni țintesc să ne arunce în noaptea vârstei de mijloc. Ea a lovit în Francisco Ferrer, pe apostolul Adevărului și al Emancipării intelectuale a Spaniei. Ea l-a lovit după procedura *Inchiziției*, după care cele mai obișnuite reguli ale dreptății sunt desființate.

Protestarea Omenirii întregi nu a putut să-l scape pentru că intransigența, nemlădierea dogmelor se opune principiilor adevăratei morale omeniești.

Ferrer a fost de-ai noștri, pentru că și-a dat seama că-n sufletul masonic se exprimă cel mai înalt ideal dat omului să-l aducă la îndeplinire. Dânsul susținu până în cele din urmă principiile noastre de frăție, de cugetare liberă, de-ngăduire. De aici scoase înalta seninătate care-l făcu de a îndura moartea fără șovăire și care-i îngădui o „întreagă curtenire” față de călăii săi, de la „punerea în capelă” până în clipa uciderii sale.

Ceea ce-a vrut să se atingă în Ferrer este idealul masonic. Însă adevărul nu piere. Evoluția are loc cu toate puterile vrăjmașiei, mai presus de partide și de regimuri sociale. Ea va ieși izbânditoare și față de prezent, după cum a ieșit izbânditoare și față de trecut.

Amintirea lui Ferrer va dăinui în veci, ca și cea a tuturor Giordano Bruno, Etienne Dolet, Vanini și alții, rămași neștiuți, care au luptat pentru Progres și pentru Adevăr.

Mare Orient al Franței, credincios menirii sale civilizatoare, protestează cu tărie, în numele celor cinci sute de ateliere răspândite pe toată suprafața pământului, împotriva acestei izbucniri de barbarie.

Dânsul își afirmă nestrămutata încredere în izbânda definitivă a științei asupra dogmei, a rațiunii asupra credulității și salută în Ferrer, „prea mare și prea bun”, pe unul din martirii „liberei cugetări”.

Marele Orient al Franței

OPERA LUI FERRER

I

Pe vremea când se născu Ferrer, în 1859, în împrejurimile Barcelonei, Spania era întru totul proprietatea bisericii, după cum dovedesc orașele pline de mănăstiri și biserici, care erau unele orașe închise, iar altele palate. Bugetul cultelor întrecând toate celelalte bugete ale Statului, dar mai cu seamă subjugarea conștiințelor dusă până acolo că niciun spaniol n-ar fi cutezat să ridice glasul împotriva bisericii, iar copiii neînvățând nimic alt decât catehismul și rugăciunile.

După o statistică recentă, din 17 milioane de oameni ce numără populația Spaniei, 12 milioane sunt absolut fără știință de carte, iar din celelalte 5 milioane, mulți știu numai să citească, fără să știe să scrie.

Activitatea generală, fără îndoială, se resimte de obscurantismul acesta. Se poate zice că, de fapt, o singură regiune din Spania, Catalonia, și mai ales capitala acesteia, Barcelona, e sediul unei mișcări industriale, comerciale, intelectuale și sociale care seamănă cu aceea ce agită țările cele mai dezvoltate. Pe când restul Spaniei a rămas în starea de viață latentă care caracterizează satele rusești, Irlanda, mocirlele romane și unele regiuni izolate din Franța, bunăoară ca centrul Breitaniei.

Crescut în ideile religioase pe care le împărtășea familia lui, ca toate familiile spaniole, mai cu seamă cele din mica burghezie, Ferrer începu, pe la vârsta de cincisprezece ani, datorită unei lecturi, să vadă limpede în amăgirea clericală, și-și îndreaptă fără întârziere asupra altor chestii aprinderea ce-l târăse mai întâi către misticism.

Împotrivirea la stăpânire se concretiză atunci, ca la începutul oricărei emancipări, în anticlericalism, în republicanism și în francmasonerie. Ferrer luă parte la agitațiile republicane, se făcu francmason și, când în 1885 încercarea răzvrătiitoare a generalului Villacampa căzu, Ferrer trebui să părăsească în grabă Spania, unde ocupa, la vârsta de douăzeci și cinci de ani, postul de director al unei linii de căi ferate.

Refugiat în Franța, el își câștigă cum putu viața: ca plasator de vinuri, ca profesor de spaniolă, apoi ca secretar al șefului partidului republican spaniol, Luis Zorilla, refugiat și acesta în Franța, în sfârșit, ca profesor de limba și literatura spaniolă la Asociația filotehnică din Paris.

În timpul acestei îndelungi hălăduiri în Franța, dânsul își completă instrucția generală și intră în legături cu oameni cu spiritul liber – ca Elisée Reclus, Laisant, Naquet, Malato, Grave – și evolua de la anticlericalism și de la opoziție politică, până la a concepe necesitatea unei revoluții sociale care să-l elibereze pe individ de orice autoritate.

II

Dintre mijloacele de-a face această revoluție socială completă, Ferrer alese cu deosebire înnoirea învățământului ca singura în stare de-a emancipa spiritele și de-a asigura izbânda durabilă.

Donația uncea din elevele sale punându-i la îndemână capitalul trebuitor, în august 1901 Ferrer întemeie la Barcelona *Școala Modernă*.

Încă de câțiva ani o mișcare de revoltă împotriva tiraniei bisericești se manifestă în Spania. În cea mai mare parte din orașele mari, într-o mulțime de centre mici, până chiar și la țară se alcătuiră societăți de liber cugetători, de republicani, de cooperatori: Internaționala a putut să pătrundă aici, iar cu ea concepțiile socialiste, chiar anarhiste. William Heaford, de la care împrumut mare parte din documentele astea, numerele 3 și 5 din *L'Ecole renovée*, citează asemenea fapte după Fernando Lagano, editorul *Las Dominecales*, cum în unele sate de munte de lângă Cadix cea mai mare parte din înmormântări se fac numai civil.

Cea mai de căpetenie silință din partea tuturor acestor spirite emancipate era îndreptată spre educație. Ca niște oameni scăpați de la o mare primejdie sau care au suferit mult în tineretea lor, s-au apucat înainte de toate să-și scutească copiii de încercări la fel.

În 1885 se întemeiea la San Feliú de Guixoles școala laică *La Verdad*. În 1907, aceasta era foarte înfloritoare, cuprinzând un mare

număr de elevi și fiind instalată în chipul cel mai mulțumitor. În 1890, o donație din partea unui vechi ofițer, căpitan Felipe Neto, îngădui să se întemeieze o altă școală laică la *Guadalajara*. La Madrid, la Bilbao, la Corogne, la Saragosa, la Sevilla, fiecare grup, fiecare comitet republican, liber cugetător, se dublă de o școală cu totul laică.

Ferrer nu fu așadar, după cum s-a spus pe nedrept, întemeietorul celei dintâi școli laice spaniole. Dar *Școala Modernă* pe care o întemeie dânsul la Barcelona nu fu numai o școală nonconfesională, o școală emancipată de orice dogmă religioasă, ci o școală în care copilul e lăsat liber să se dezvolte, să se dezvolte în toată plinătatea funcțiilor și facultăților sale sau, mai bine, în care e ajutat pentru asta. Educația dată în școala asta n-are drept țintă de a face un bun creștin, un bun republican sau un bun cetățean, ci de a face din copil un om în stare de a-și da seama de totul, de a se hotărî în cunoștință de cauză și de a lucra după propria lui conștiință, fără habar de vreo lege, de vreo poruncă, de vreo autoritate.

Marele merit al lui Ferrer e de a fi introdus dintr-o dată, într-o țară abia ieșită din feudalitate, un sistem de educație cu mult mai înaintat decât cel practicat de Republica Franceză și de libera Anglie sau de vechea democrație elvețiană. Față de învățământul popesc bântuitor aproape în toată Spania, Ferrer a inaugurat educația care convine unei societăți emancipate nu numai de Biserică, ci și chiar de capital, de proprietate, de militarism, de poliție și de tot amarul de dogme, de silnicii, prin ajutorul cărora se mențin popoarele în copilărie și copilărima în stare de nejudecată, în inconștientă.

Dacă acesta a fost meritul operei lui Ferrer, el a fost, de asemeni, și pierderea lui. O organizare școlară, curat laică, anticlericală, dar respectând, celebrând patria, prosperitatea, cărmuirea sau stăpânirea, legea, ar fi găsit o mulțime de puternici apărători. Dar a răsturna laolaltă, deopotrivă, toți idoli, înseamnă a-ți înstrăina simpatia tuturor celor ce stăruie să mă creadă în ei și celor ce trag de acolo folos. Dacă Ferrer ar fi rămas un simplu republican și francmason, nu numai că ar fi fost acum viu, ci probabil ar fi fost și deputat și s-ar fi bucurat, ca membru însemnat al opoziției, de-o influență mare pe lângă guvern. Dar, din pricină că dânsul cugeta liber și se purta după cum cugeta, fără nicio grijă de ambiție personală, nu putea să aparțină vreunui partid, să fie susținut de vreun grup, să fie incurajat de-o clientelă de aderenți, să se bucure în fine de popularitate.

Asta și explică faptul că guvernul spaniol a găsit cu cale, fără niciun neajuns, să-l închidă în două rânduri și, în cele din urmă, să-l șiucidă, fără nicio umbră de dovadă de vinovăție. Asta și explică faptul că Ferrer a fost atât de puțin apreciat de către masa poporului spaniol că chiar la Barcelona, după cum mi-o spunea, a găsit puțin sprijin, în afară de deputatul Lerroux și de un număr restrâns de oameni cu spiritul cu totul emancipat. Asta și explică-n sfârșit faptul că tocmai în Spania asasinatul său a ridicat cele mai puțin protestări, cea mai slabă emoție populară și că reprezentanții autorității, amenințată în baza-i, au putut să ia ce măsură au vrut.

În silința ei foarte reală de a ieși din vârsta gotică, această nenorocită țară e încă în stadiul opoziției politice, al luptei anticlericale sau regionaliste, care reprezintă, pentru cea mai mare parte din țările civilizate, perioada de ieri. Iar Ferrer îi oferea educația care va fi cerută de poporul de mâine.

III

„A crește, a educa copilul în așa chip ca să se dezvolte la adăpostul superstițiilor sau ferit de acestea și a publica cărțile trebuitoare, pentru a ajunge la acest rezultat, iată care e”, zice Ferrer, „întâ Școlii Moderne.”

Programul acesta, dânsul îl urmă hotărât. Școala fu deschisă la Barcelona în august 1901, cu 12 fetițe și 18 băieți. La sfârșitul celui dintâi an școlarii erau în număr de 70. În 1906, pe când școala centrală din Barcelona devenea tot mai populată, peste 60 de școli erau întemeiate după același model: în Catalonia, în alte provincii ale Spaniei, mai ales în Valencia, în Italia, chiar la Roma, în fața Vaticanului, în Portugalia, la Lisabona, în Brazilia și într-o mulțime de republici sud-americe.

Toate aceste școli nu erau niște sucursale ale *Școlii Moderne* centrale din Barcelona, ci, în cea mai mare parte, școli laice care care fiițau de mai înainte sau se înființară în urmă, inspirându-se din principiile *Școlii Moderne* și adoptând, odată cu metodele de educație ale acesteia și cărțile de care aceasta se folosea.

Acestei a doua părți din program Ferrer îi dădu toată luarea aminte. Pe lângă *Școala Modernă*, dânsul întemeie o casă de editură. Ceru opere scrise anume pentru elevii săi, de la cei ce i se păură mai în stare a le furniza pâinea spirituală, pâine în care să nu intre niciun produs vătămător și care să fie scutită de orice falsificare.

O franțuzoaică de elită, doamna Clemence Jaquinet, întâia directoare a *Școlii Moderne*, începu seria de cărți printr-o *Prescurtare a istoriei universale*, în trei volume: *Compendio de Historia Universal*.

Doctor Odon de Buen dădu o *Istorie Naturală*, o *Geografie fizică*, o *Mineralogie*, Henry Vogt, *Elemente de Aritmetică*, Fabian Falasi o *Gramatică Spaniolă*, Nicolas Estevez o *Istorie a Spaniei*, Leopoldina Bonnard, *Noțiuni de franceză*, Ch. Letourneau, *Psihologia etnică*, Enrique Lluria, *Evoluția superorganică*, Georges Enguerrand, *Cele dintâi stadii ale omenirii*, A. Lorenzo, *Banchetul vieții*, Bloch, *Substanța Unversală*, Charles Malato, *Mizeria, pricina și leacul ei*. După aceea urmează o traducere a *Aventurilor lui Nono*, de Jean Grave, o foarte mare ediție în spaniolă a operei capitale a lui Elisée Reclus, *Omul și Pământul* și o carte ce mi-o ceru mie asupra dezvoltării normale a copilului și care apără sub titlul de *El Nino y el adolescente*, *Desarollo normal*, *Vita libre*, pe lângă care trebuie să mai adăugăm, între altele, *În Anarhie*, de C. Pert, un volum de cântece și mai cu seamă *Buletinul Școlii Moderne*, publicație lunară, unică-n felul ei, în care nu numai profesorii și cugetătorii care se interesează de chestiile de educație au putut să-și expună ideile și rezultatele experienței lor, ci în care figurează și compoziții originale de-ale elevilor.

„Rar mi s-a întâmplat să citesc”, scrie William Heaford, „lucruri mai drăguțe și mai naturale decât aceste observații spuse fără înconjur și adesea profunde, rod spontan și sincer al cugetărilor fragede ale acestor băieți și fetițe de la zece la doisprezece ani. Ceea ce purcede din faptul că educația primită urmărea mai cu seamă să nu le înăbușe năzuințele lor firești, să nu le restrângă, nici să le mărginească manifestările vitalității lor, să nu impună nimic spiritului lor, ci să-i spună toate obiectele de observare.”

Așa se face că cea dintâi carte pusă în mâinile copiilor, *cartila, filologica, espanola*, este și silabar, și gramatică și manual ilustrat de evoluție.

Istoria lumii întregi e povestită și expusă copilului într-un chip lesne de înțeles pentru ochii și pentru inteligența lui, iar această metodă este urmată în toate ramurile de cunoștințe: de la elemente până la legile care îmbrățișează fapte numeroase, clasate.

Aceste principii de educație au fost aplicate de către Tolstoi în școala lui din Iasnaia-Poliana, de către Laisant, în însemnatele lui lucrări de inițiere-n știință. Ele au fost formulate de către cugetătorii care pururea au protestat împotriva caznelor la care a fost supus creierul copilului, cu nume de a-l instrui, au fost pătrunse de o mulțime de dascăli necunoscuți, care au suferit în tăcere de supunerea silnică la programe, de supunerea la niște agenți ai dominării guvernamentale, protestând și procedând, pe cât era cu putință, mai bine.

Ferrer a utilizat aceste mântuitoare idei, aceste metode de educație a adevărat logice și aceste mijloace de-a înlesni dezvoltarea normală și integrală a copilului. El, cel dintâi, a putut, s-a priceput, a cutezat să aplice pe o scară întinsă, să aducă la îndeplinire, îndeajuns pentru a arăta tuturor fericitele rezultate, a ceea ce doar se propusese sau de abia se încercase.

În mai 1906, școala din Barcelona era în al șaselea an de existență. Număra mai mult de 126 de elevi, cam la vreo cincizeci de fete și vreo 80 de băieți. În ziua de Vinerea Mare, Ferrer putu întruni, într-un banchet raționalist, 1.700 de elevi care aparțineau de diferite școli afiliate. Dânsul publică mai mult de treizeci și patru de opere școlare, din care multe fură traduse numaidecât și-n italianește, opere cunoscute în toate țările de limbă spaniolă. *Cortilla* se tipări în două ediții, de câte 10.000 de exemplare fiecare, epuizate.

În timpul acesta, sub cuvânt că Morral, înainte de-a arunca bomba asupra cortegiului regelui Spaniei, la 31 mai 1906, fusese căva întrebuintat la *Școala Modernă*, guvernul întemniță pe Ferrer, îi confiscă bunurile și îi închise cea mai mare parte din școli.

IV

Sub presiunea protestelor care izbucniră în cea mai mare parte din națiile civilizate și în neputință de-a justifica o osândă, guvernul spaniol trebui, cu toată părerea de rău, să dea drumul lui Ferrer, după un an și o lună de deținere în închisoarea model din Madrid,

în care fu amenințat cu garotarea, pentru a-l face să mărturisească niște crime pe care nu le săvârșise.

De îndată ce-și dobândi libertatea, Ferrer nu se gândi decât să-și lărgească câmpul de acțiune. Fiindcă metoda de educație aplicată la *Școala Modernă* își arătase bunul, trebuia să fie propagată în lumea întreagă, provocând cercetările, indicările tuturor celor ce se interesau de copil.

Așa se născu, în aprilie 1908, publicația lunară *Școala Reinmoită*, revistă pentru elaborarea unui plan de educație modernă, în două ediții aparte, publicate în același timp, în spaniolă la Barcelona și în franceză la Bruxelles. Și așa fu creată *Liga pentru educarea rațională a copilărimii*, al cărei organ era publicația aceasta, care o susținea.

Comitetul internațional de inițiativă era alcătuit la început din Ferrer, Laisant, E. Haechel, Elslander, W. Heaford, G. Sergi, H. Rooda van Eysinga, domnișoara Henriette Meyer.

Ediția din Bruxelles cuprinde articole de-ale mai multor din acești scriitori și, afară de astea, de A. Pratelle, de Paul Robin, de Ellen Key, de Tarrida del Marmol, de M. T. Laurin, articole, în cea mai mare parte de cel mai mare interes.

În fiecare țară, în fiecare regiune se alcătuiesc grupe pentru a propaga educația rațională, în necazul superstițiilor religioase, a autoritarismului guvernamental și a împotrivirii părinților rău informați.

Lista aderenților Ligii se lungeste din lună în lună, cuprinzând în Franța o mulțime de institutori, câțiva profesori și chiar directori de școală normală, medici în număr destul de mare, cum și fruntași scriitori. În toate țările oamenii care gândesc liber simt nevoia de a se pune pe lucru.

La începutul acestui an 1909, ediția franceză a *Școlii Reinmoite* îndură o schimbare. Sub direcția lui Ferrer, Maurice Dubois și a lui Charles Albert, care înlocuiește pe domnișoara Meyer ca secretar al *Ligii pentru educația rațională*, *Școala Reinmoită* își propune o triplă țintă:

1. Să reformeze școala și metodele ei, nu numai în vagul și abstracția principiilor ei, ci până în cele mai mici amănunte de aplicare, silindu-se să pună la îndemâna fiecărui copil felul de educație care să corespundă aptitudinilor, ca și mediului lui, întărindu-i facultățile și dezvoltând într-însul gustul științei, iubirea naturii și împătimirea de viață.

2. Să ajute în asemenea sarcină pe institutori, susținându-i în lupta lor corporativă, care are ca țintă propria lor emancipare, condiție primordială a unui învățământ dat după conștiința lor.

3. Să facă educația publicului, să-l inițieze în chestiile de școală, să creeze o legătură între școală și familie, între școală și mediul social.

Numerele săptămânale din *Școala Reinmoită*, apărute de la începutul anului, nu s-au abătut de la acest frumos program. Câțiva institutori au expus în ele rezultatele unor lungi meditari pe care până aici au trebuit să le păstreze în spiritul lor, dovedind chiar acum existența unui personal pregătit a educa după metoda rațională. Asta dacă autoritatea guvernamentală nu i-ar mai obliga a tâmpi copiii pentru a face din ei cetățeni, slujbași și soldați, înarmați cu certificatul de studii și cu cartea lor de alegător.

Reproducerea celor trei frumoase scrisori ale lui Ch. Guieysson către un institutor, hrănit cu gândul a fi socialist, articole apărute mai întâi în *Pagini Libere*, au deschis o controversă care a îngăduit să se precizeze baza dogmatică sau practică a învățământului.

Documente de cel mai mare interes au arătat francezilor că în celelalte țări, în Germania mai cu seamă, aceleași piedici puse libertății învățământului produc aceleași neajunsuri și aceleași răzvrătiri din partea câtorva educatori de frunte.

Toate acestea au străbătut în masa învățătorilor de la țară, al căror cel mai mare cursur e că citesc prea puțin, că nu citesc chiar deloc, în afară de jurnalul local sau de-o gazetă zilnică. Mult mai bine decât orice congrese și federații, *Școala Reinmoită* a creat afară de un curent de idei, o legătură între acei dintre învățători doritori de a-și îndeplini meseria cum se cuvine și de a lucra după cugetarea lor, în toată libertatea, ascultând de conștiința lor luminată de ceea ce cugetă alții.

Liga pentru educația rațională a copilărimii a putu să grupeze partizani convinși de sindicalism, fără să practice vreo meserie, făcându-i a se sindica, oameni convinși de necesitatea de a lucra pentru a reforma și chiar a revoluționa starea socială de azi și care nu găsiră până aici niciun mijloc de acțiune, cugetători neșovăitori

de-a îmbrățișa rezultatul logic al cugetărilor sau raționamentelor lor, numească-se și anarhie măcar, în sfârșit chiar miopi sau sfioși, care nu vreau în ruptul capului să se discute patria, armata, capitalul, familia, dar pentru care-i o fericire să-și îndrepte privirea asupra educației și să studieze această chestie fără să se gândească la vreo dogmă.

Iată întinsul câmp de activitate deschis omenirii întregi prin opera din urmă a lui Ferrer, deschis cel puțin oricărei părți din omenire neînfeudată întru totul autorității guvernamentale.

Ferrer își dădea seama bine că, vrând-nevrând, toți cei ce vor contribui la emanciparea copilului, vor contribui chiar prin asta la emanciparea omenirii întregi. Ferrer zicea:

„Adevărata chestie, după noi, este de a ne servi de școală ca de mijlocul cel mai propriu pentru a ajunge la emanciparea deplină, la emanciparea morală, intelectuală și economică a clasei muncitorești... Emanciparea proletariatului nu poate fi decât opera directă și conștientă a însăși clasei muncitorești, a voinței sale de a se instrui, de-a cunoaște... Să întemeiem un sistem de educație prin care copilul să poată ajunge, iute și bine, a-și da seama de inegalitatea economică, de minciuna religioasă, de vătămătoarea iubire de patrie și de toate prejudecățile familiale și altele, care-l țin în robie... Dacă vreți buni negustori, contabili destoinici, funcționari iscusiți, oameni care să nu se gândească decât cum să-și asigure viitorul, fără să se gândească la cel al altora, adresați-vă Statului, camerei de comerț și tuturor ligilor sau societăților patriotice. Dacă vreți, însă, cum trebuie să vreți, să pregătiți un viitor de frăție, de pace și de fericire, adresați-vă vouă înșivă, celor ce suferă de regimul de față, și întemeiați școli ca a noastră, în care să puteți preda toate adevărurile dovedite sau dobândite.”

Iată unde ajunse opera lui Ferrer când guvernul spaniol, care trebui să-l lase odată scăpat, nu putu să nu se folosească de data asta de minunatul pretext, procurat de răzvrătirea din Barcelona, pentru a face să dispară, în același timp, și creatorul acestei mari mișcări, și fondurile neapărate a susține asemenea mișcare, până ce o va susține publicul singur.

Acest calcul al reacțiunii clericale, capitaliste, obscurantiste, să fie oare drept? Va fi oare verificat? Rămâne ca oamenii emancipați din lumea întreagă s-o spună, s-o dovedească.

Ferrer a pus opera în mișcare. Dânsul a furnizat mijloacele de acțiune, programul, organizarea unei educații care nu otrăvește, care nu sugrumă copilul, dar care, dimpotrivă, îi va îngădui, când va fi mare, bărbat sau femeie, să meargă liber, cu hotărâre, pe calea revoluției sociale. Rămâne ca cei ce vor această revoluție, cu toți acei ce suferă, care se sting din pricina ei, să se silească să se unească pentru a duce mai departe, pentru a propaga, pentru a întinde opera lui Ferrer, care-i salvarea copiilor lor și, prin urmare, salvarea generațiilor viitoare.

Lucrul acesta se va îndeplini, fără doar și poate. Ferrer o știa și, așteptând plutonul de execuție, convingerea că opera lui nu va pieri cu el îi îngădui să moară curajos și senin, sfruntându-și călăii.

Michel Petit

REÎNNOIEREA ȘCOLII

Dintr-un articol din *L' école renovée*

Să nu ne temem să zicem: Noi vrem oameni destoinici de-a evolua necurmat, destoinici de-a distruge, de-a reinnoi mediile necurmat și de a se reinnoi ei înșiși; oameni a căror independență intelectuală să fie cea mai mare putere, care să nu fie niciodată subjugați de nimic, pururea gata a adopta ceea ce ar fi mai bine, bucuoși, fericiți de izbânda ideilor noi, năzuind să trăiască într-o singură viață vieți multiple, mai multe vieți. Societatea se ferește, îi e teamă, respinge asemenea oameni. Nu trebuie dar să nădăjduim că aceasta va urmări vreodată o educație în stare de a ni-i da...

Ferrer.

CHESTIUNEA FERRER ȘI PARLAMENTUL FRANCEZ

Petiția destinată a fi adresată deputaților francezi care, cu toată schimbarea de guvern din Madrid, își are totuși însemnătatea ei:

Domnilor Deputați,

Moartea lui Ferrer a produs o adâncă și dureroasă emoție. Nu se putea altminteri, acuzatul neprofitând de mijloacele de apărare neapărate, de garanțiile îndeobște admise, iar acuzarea neîntemeindu-se pe nicio dovadă. Pare că ne găsim în fața unui omor judiciar și că un nevinovat a fost jertfa acestuia.

Dumneavoastră nu vă puteți dezinteresa de urmările ce pot produce, în țara noastră, această emoție universală.

Fără a voi să se amestece în chestiunile interioare ale altor nații, Franța are dreptul de a face întrebare guvernului său, dacă și-a dat toate silințele de a împiedica evenimentul ireparabil, dacă-și va face mâine toată datoria față de situația nou creată.

Vouă, reprezentanților noștri, vă aparține de a fi interpreții noștri.

Se afirmă că au fost împușcați la Barcelona francezi.

Pe de altă parte, guvernul spaniol a făcut să se anunțe, acum câteva săptămâni, cum că dezertorii spanioli care ar pătrunde în Franța, vor fi internați în nordul Loarei, din ordinul guvernului francez. Ceea ce-i o minciună calomnioasă.

Asupra acestor două puncte, miniștrii noștri n-ar trebui oare să intervină și să facă cunoscut sus și tare, să facă cunoscut țării rezultatul intervenției lor? Trebuie ca dânșii să se explice.

Astăzi, situația e poate fără exemplu în istorie. Dacă moartea lui Ferrer și executările sângeroase întâmplate n-au fost precedate decât de o parodie de justiție, nația spaniolă nu mai are reprezentant. Miniștrii ei nu-s decât niște apăsători criminali, regele ei nu e decât o momâie, iar ambasadorii ei, delegați de rege și de miniștri, iar nu de țară, rămân neputincioși, fără acțiune morală, expuși la toate răzburările, la toate furiile.

Pentru liniștea țării noastre e de nevoie dar ca ambasadorul Spaniei să plece, luându-se toate măsurile să i se asigure viața până la frontieră, iar pe de altă parte ambasadorul nostru de la Madrid să primească porunca de a se întoarce numai decât în Franța.

Bineînțeles că aceste măsuri nu trebuie să dea naștere niciunei complicații războinice: nu e vorba deloc de un act de ostilitate față de națiunea spaniolă, simpatică tuturor francezilor, și a cărei nenorocire noi o deplângem. Dar e fapt că guvernul Spaniei s-a pus într-o asemenea situație încât niciun popor nu mai poate urma, fără primejdie, să întrețină relații cu el. A ne încăpățâna noi la asemenea lucru ar fi a aduce chiar Franța într-o stare revoluționară, fără îndoială grozavă.

Când Spania, descotorosită de oameni ce o apasă și o terorizează, se va fi întors la o stare normală, numai atunci vom relua cu guvernul ales de ea relațiile

regulate ajunse cu neputință azi.

Iată în ce direcție trebuie să lucrați, domnilor deputați, dacă îngrijiți de destinele țării noastre.

Asta-i cu atât mai neapărat, cu cât suntem siliți să vedem în guvernul de acum al Spaniei reprezentarea teocrației catolice, care uzează de mijloacele Inchiziției. Dacă nu ne împotrivim cu cea mai mare energie acestei copleșiri a fanatismului și cutezării acestei puteri clericale, care tinde, care crede că are dreptul la dominarea universală, mâine chiar Franța poate ajunge jertfa acesteia, văzând renăscând guvernul călugărilor și al popilor.

Din „Le Courrier Européen”

FERRER PUS ÎN MORMÂNT

Perpignan, 14 octombrie... *Erau ceasurile nouă de dimineață, când mi-a fost dat să asist la înmormântarea lui Ferrer. Legile militare prescriu formal în Spania să se procedeze pururea la asemenea soi de ceremonii în mod cu totul secret. Cu toate astea, m-am aflat la cimitir alături de nepotul lui Ferrer, alături de mama și de câțiva de-ai lui.*

Numai printr-o favoare particulară rudele împușcatului au putut să asiste la punerea în sicriu și la petrecerea corpului la groapă.

Ferrer era, într-adevăr, rămas vizibil în coșciugul lui, descoperit, după obiceiul spaniol, până în cel din urmă moment. Acest modest coșciug de brad, îmbrăcat în negru, fusese adus noaptea la depozitul de cadavre, la intrarea cimitirului din sud-vest, ale cărui morminte se înclinău chiar pe coastele muntelui care domină castelul Montjuich.

Era de față un ofițer care avea rolul de jude, secretarul acestuia și vreo câțiva agenți de poliție.

Ferrer stătea întins, în același costum cenușiu pe care-l reproduc toate fotografiile sale din urmă; era în cămașă de noapte și cu ghetele galbene cu care se încălța în grabă când fu dus la Montjuich.

Capul lui era învelit de bandaje însângerate. Dar acest sinistru turban, care mustea de sânge, nu ascundea oasele zdrobite și creierii care ieșeau afară.

O rană la gât sângerase puțin și această rană mică deschisă fusese astupată cu o mână de var.

Obrazul drept parcă era afundat și gaura deschisă se lărgea către tâmplă.

În sfârșit, în mijlocul frunții, o mică deschizătură, cu marginile rotunde de tot, arăta trecerea unui glonte, care ieșise prin creștetul capului.

Fața era cu totul lividă, dar mâinile care ieșeau deformat printr-o umflătură vântată, adăugau prin înfățișarea lor la groaza cumplită a acestei privești.

Când groșarii ridicară coșciugul ca să-l ducă la groapă, observai că zăcea pe-o întinsă baltă de sânge și pe tot parcursul, groaznică ladă lăsă pe pământ urma trecerii sale.

Judecătorul de instrucție nu vru să autorizeze înmormântarea lui Ferrer într-o concesie particulară. El fu pus într-o groapă comună. Se autoriză doar familia să așeze-n pământ o placă indicatoare.

Mamei lui Ferrer îi veni rău în cursul acestei dureroase ceremonii. Se zice că această sârmană bătrână se prezentase în ajun, la zece ceasuri de dimineață, la grefa castelului Montjuich, pentru a cere să-și vadă fiul. Ea nu știa că era împușcat. I se refuză autorizarea, fără să i se dea vreo explicație.

Un martor ocular